

Kim Frederichsen

**Dansk-Russisk Forening -
Hundrede år med Rusland
Et Jubilæumsskrift**

Dansk-Russisk Forening

Dansk-Russisk Forenings Forlag

Dansk-Russisk Forening—Hundrede år med Rusland
Et Jubilæumsskrift

© Dansk-Russisk Forening 2024.

Forfatter: Kim Frederichsen

Layout: Carl Erik Foverskov

Tryk: Lasertryk A/S.

ISBN: 978-87-998558-3-4

www.dkrus.dk, drfforlag@gmail.com

In memoriam: Asger Pedersen (1945-2019),
Landsnæstformand, formand for Køben-
havnsafdeling, landskasserer, ildsjæl og
Dansk-Russisk Forenings livsnerve.

Dansk-Russisk Forenings Forlag

INDHOLDSFORTEGNELSE.

Indledning. Om sigte og kildemateriale	Side 5.
Kapitel 1. Mellemkrigstiden	Side 11.
Kapitel 2. Verdenskrigen og Den Kolde Krig	Side 21.
Kapitel 3. Genopbygningen	Side 41.
Kapitel 4. Med Krim og krig i horisonten	Side 53.
Efterskrift. ”Det er svært at spå — især om fremtiden.”	Side 63.

INDLEDNING

Om sigte og kildemateriale

I 1951 udsendte den daværende formand for Landsforeningen til samvirke mellem Danmark og Rusland, professor i filosofi ved Københavns Universitet Jørgen Jørgensen på baggrund af et foredrag afholdt ved et arrangement i Odd Fellow Palæet i København den 7. marts samme år småtrykket *Hvorfor Dansk-Russisk Samvirke?*. I skriftet anfører Jørgen Jørgensen sit syn på, hvorfor det var og er interessant at beskæftige sig med Rusland, hvorfor det var relevant for det danske civilsamfund at medvirke i en sådan organisation med interesse for Rusland eller Sovjetunionen, som landet gennem sin eksistens, 1922-1991, i sin samtid blev kaldt i flæng, og hvorfor en sådan civilsamfundsorganisation burde have den danske offentligheds interesse.

Blandt andet skrev Jørgen Jørgensen om årsagen til dannelsen af sådanne foreninger og det, han anså, for at være en mere naturlig interesse for større og verdenspolitisk mere indflydelsesrige lande, at:

"Til grund for disse foreninger ligger i første række en udbredt og naturlig interesse for at lære noget om livet og forholdene i andre lande at kende"

Og at:

"Alt sådan noget vil folk gerne have at vide. Og de er selvfølgelig desmere interesserede jo mere oplysningerne gælder forhold som er bestemmende for deres eget ve og vel".

Her tænkte Jørgen Jørgensen særligt på den indflydelse de to supermagter havde på verdens udvikling, men problemet med hans argumenter var, at han mente (selvom han forsøgte at pakke det ind i mange ord), at den dansk-sovjetiske forening *ukritisk* skulle formidle eller forsvare sovjetiske synspunkter. Hermed kom professor Jørgensen både ind på den almenkyldige opgave for en bilateral forening at fremme relationer og folkeoplysende arbejde, men han kom også – utilsigtet – ind på et af de væsentligste problemer for sådanne foreninger, hvor meget eller hvor lidt den kan eller skal stille sig ubetinget forstående overfor venskabslandets samfundssystem, udenrigspolitik eller andre forhold. Betragtningerne kan derfor siges at have stor betydning helt frem til vor tid og emnet for dette jubilæumsskrift.

Den forening, Jørgen Jørgensen dengang var landsformand for, er i dag kendt som Dansk-Russisk Forening og er verdens ældste, stadig eksisterende forening af sin slags – en forening for bilateralt mellemfolkelige relationer med og folkeoplysende aktiviteter om Rusland.

Imidlertid har såvel Rusland siden 1917 som den forening, der – trods diverse forløbere – har eksisteret kontinuerligt siden 1924, forandret eller udviklet sig flere gange

i de sidste hundrede år. Det er derfor sigtet med dette jubilæumsskrift at opfylde to hovedformål:

1. At give et organisatorisk overblik over forenings udvikling siden 1924.
2. At redegøre for foreningens virksomhed med særligt henblik på dens aktiviteter i det forgangne århundrede.

Med de formål in mente er jubilæumsskriftet opbygget i fire kapitler:

Det første kapitel omhandler Mellemkrigstiden, 1923-1941. I dette kapitel skal vi følge de tidlige bestræbelser iværksat af kendte skikkelser (om end flere af dem i dag er forglemte) fra den danske arbejderbevægelse: Martin Andersen Nexø, Georg Bollmann, Aage Jørgensen og Marie Nielsen. Vi skal beskæftige os med organisationer som Komiteen Hjælp til Rusland, Komiteen for Kulturelt og Økonomisk Samkvem med Rusland (Komsamrus), Dansk-Russisk Samvirke, Landsforeningen af Sovjet-Unionens Venner i Danmark (SUV) og det særlige forhold, at der i en betydelig del af Mellemkrigstiden eksisterede to sideløbende foreninger for mellemfolkelige relationer med Sovjetunionen/Rusland, hvoraf den ene var en mere elitær forening for kulturarbejdere og intellektuelle i det storkøbenhavnske område, mens den anden var en efterhånden landsdækkende masseorganisation, som pegede frem mod organisationsformen i efterkrigstiden. Der vil i såvel dette som de øvrige kapitler blive sat særligt fokus på aktiviteterne.

I de seneste årtier er der internationalt blandt historikere i høj grad opstået en konsensus om, at det er muligt at tale om det langvarige 19. århundrede og det kortvarige (og forfærdeligt blodige) 20. århundrede, hvor førstnævnte dækker en periode ca. 1789-1914 fra den franske revolution til første verdenskrigs udbrud, mens sidstnævnte kronologisk omfatter perioden fra første verdenskrig til Den Kolde Krigs afslutning med Sovjetunionens ophørte eksistens. Et sådant kort 20. århundrede kan opdeles i tre hovedperioder; mellemkrigstiden, den anden verdenskrig med kampen mod den fælles fjende nazismen/fascismen og endelig den internationale systemkonflikt kendt som Den Kolde Krig. Under den nazistiske besættelse af Danmark blev de to eksisterende foreninger som følge af Nazitysklands angreb på Sovjetunionen forbudt, ledende medlemmer blev fængslet eller sendt i KZ-lejr, mens andre måtte flygte til Sverige. Enkelte fortsatte dog virksomheden med illegale aktiviteter. Kort efter befrielsen blev de to organisationer fra mellemkrigstiden slået sammen til én organisation, Dansk-Russisk Samvirke, som senere skiftede navn til Landsforeningen til samvirke mellem Danmark og Sovjetunionen, eller i forkortet form Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen, om end det sidste aldrig formelt var foreningens officielle navn. Vi skal se, hvordan foreningen efter en kort opblomstringsperiode i den første efterkrigstid oplevede et fald i medlemstallet og aktivitetsniveauet, især som følge af Sovjetunionens internationale ageren, inden foreningen fra 1970'erne og frem til Den Kolde Krigs afslutning oplevede en ny opblomstringsperiode med øget medlemstal, flere lokalafdelinger og et øget niveau af aktiviteter.

En international systemkonflikt kan først afsluttes, når den ene parts system ophører med at eksistere. Det betyder, at den særegne og ikke før eller siden gentagne periode i verdenshistorien, der kan betegnes som en periode af systemkonflikt, afsluttedes

med Sovjetunionens opløsning. Som en umiddelbar konsekvens af Sovjets opløsning mistede foreningen sit finansielle grundlag, og et stort antal medlemmer udvandrede som følge af ideologiske årsager. Begyndelsen af 1990'erne blev derfor en vanskelig periode for foreningen, der skulle genfinde sig selv og sit formål. Vi skal se, hvordan foreningen i forlængelse af et ideseminar skiftede navn til Dansk-Russisk Forening, hvordan der i anden halvdel af 1990'erne igen kom aktiviteter i lokalafdelinger, og hvordan deres aktiviteter sammen med den årlige Ruslandskonference, som regel afholdt på Christiansborg, blev de vigtigste omdrejningspunkter for en stadig mere decentraliseret forening.

Efter Den Kolde Krigs afslutning opstod der internationalt en formodning om, at man gik en mere fredelig verdensorden i møde. Et ofte anvendt udtryk var "the end of history". Oprindelsen til dette udtryk tilskrives den amerikanske politolog Francis Fukuyama, som udgav en bog med netop denne titel. Han er siden ofte blevet kritiseret for denne forudsigelse. Imidlertid postulerede Fukuyama ikke, at historien forstået som en række af større eller mindre begivenheder fandt sin afslutning i 1991 med afslutningen på den kolde krig, men at det demokratiske, liberale, markedsøkonomiske samfundssystem havde vundet over autoritære systemer og var slutstenen for udviklingen af samfund. Fukuyama byggede sit postulat på en analyse af, at i en femtenårig periode før bogens udgivelse kunne man konstatere, at diktaturer på Den Iberiske Halvø, i Latin- og Sydamerika og Det Østlige Central- og Østeuropa gik i opløsning, og at antallet af lande med et demokratisk samfundssystem aldrig havde været så højt. Desværre gik det heller ikke på det punkt, som Fukuyama havde postuleret. Antallet af autokratier i verden er stigende, og desværre skal Rusland igen tælles med i det tal. For Dansk-Russisk Foreningen betød det, at fra 2014 med Ruslands besættelse og annektering af Krim og aktive krigsførelse i Ukraines østlige regioner blev det stadig vanskeligere at arbejde ud fra de principper, der var blevet fastslået i 1990'erne. Det afsluttende kapitel skal derfor både komme ind på de aktiviteter, der trods alt stadig viste sig muligt at gennemføre, hvordan meningsforskelle om situationen og udviklingen omkring den russisk-ukrainske krig fik organisatoriske konsekvenser for forening, ligesom vi til sidst skal se nærmere på de udfordringer, den russiske fuldskalainvasion kan få for fremtidsperspektiverne for Dansk-Russisk Forenings virkemuligheder.

Som anført ovenfor ligger der til grund for dette jubilæumsskrift, at det i særlig grad skal fokusere på aktiviteterne i foreningen gennem de sidste 100 år. I den forbindelse er forfatteren og forlaget blevet enige om, at vi ikke har noget ønske om at fylde fortællingen med lange forstyrrende kildehenvisninger eller fodnoter. Derfor skal vi her kort gennemgå det materiale, jubilæumsskriftet bygger på. Først og fremmest må det noteres, at udover Jørgen Jørgensens skrift fra 1951, er der blevet udgivet to jubilæumsskrifter. I forbindelse med foreningens runde jubilæum i 1984 skrev foreningens mangeårige næstformand Alfred Jensen (trafikminister i befrielsesregeringen) *Landsforeningen Danmark- Sovjetunionen 60 år*, mens foreningens ledelse i forbindelse med 75-års jubilæet i 1999 gik sammen om at opdatere skriftet med udgivelsen af *Dansk-Russisk Samvirke i 75 år*.

Fælles for disse skrifter er, at de i meget høj grad måtte støtte sig til erindringer. Allerede i forbindelse med foreningens 40-års jubilæum i 1964 indrykkedes en annonce i *Fakta om Sovjetunionen*, et propagandaskrift udgivet af den sovjetiske stat i Danmark, hvori man efterlyste oplysninger om foreningens historie.

Problemet var manglende arkiver. I forbindelse med den nazityske besættelse af Danmark, blev de på det tidspunkt eksisterende foreninger forbudt af besættelsesmagten. For Dansk-Russisk Samvirke betød det, at stort set hele arkivet blev brændt, mens foreningens på det tidspunkt allerede omfattende bibliotek blev solgt til fordel for modstandsbevægelsen, mens en aktivist i SUV placerede denne forenings arkiv på bagagebæreren af sin cykel, kørte bort og aldrig siden talte om, hvad han havde gjort af eller med det. Det betyder, at det ellers omfattende arkiv efter Landsforeningen til samvirke mellem Danmark og Sovjetunionen (herefter: Landsforeningen), bevaret på Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv (ABA) i København, langt fra er fuldstændigt. Det indeholder kun ganske få arkivalier for perioden før 1945, og der er også en betydelig lakune for en periode fra slutningen af 1970'erne til midten af 1980'erne, da en embedsmand ved den russiske ambassade på et tidspunkt valgte at køre dele af arkivet på lossepladsen, før han blev stoppet, og arkivet blev sikret for eftertiden. På ABA opbevares ligeledes et minimalt arkiv efter SUV, der synes at være et enkelt medlems få bevarede papirer. Yderligere er der oplysninger at finde i privatarkiverne, opbevaret på ABA, efter Marie Nielsen, Georg Bolgann, Aage Jørgensen, Alfred Jensen, Asger Pedersen og Martin Andersen Nexø. Netop Nexø arkiverne har et imponerende omfang. Foruden det begrænsede arkiv på ABA, befinder der sig på Det Kongelige Bibliotek ikke mindre end 3 Martin Andersen Nexø arkiver. Et arkiv af efterladte papirer hovedsageligt bestående af avisudklip, det såkaldte "Nachlass og Arkiv" i sin tid hjembragt fra DDR og endelig et arkiv om Martin Andersen Nexø-børnehjemmet i Samara. På Rigsarkivet indeholder især Udenrigsministeriets arkiv en samling af dokumenter, der viser ministeriet (og i det hele taget myndighedernes) noget ambivalente forhold til foreningen under den kolde krig. Blandt privatarkiverne samme sted må nævnes Hermod Lannungs arkiv. Hermod Lannung (1895-1996) var aktiv i foreningen fra 1924 og frem til sin død, kort før sin 101 års fødselsdag, og særligt spillede han en ledende rolle fra midten af 1970'erne og i overgangen fra Landsforeningen til Dansk-Russisk Forening i 1990'erne, ligesom foreningen må være Hermod Lannungs Fond meget taknemmelig for de mange bevillinger, som gennem årene gjorde det muligt at fylde Fællessalen på Christiansborg til de årlige Ruslandskonferencer, hvor der blev realiseret programmer med både russiske og danske talere – med simultantolkning. Også en anden tidligere formand, Karsten Fledelius, har til Det Kongelige Bibliotek afleveret et arkiv med materialer om foreningens virke siden 1991. Forfatteren er også en tak skyldig til de personer, som gennem årene har overdraget ham forskellige papirer om foreningens virke, som nu indgår i forfatterens privatarkiv og medvirker til, at det bliver muligt at skrive disse linjer. I den forbindelse skal der erindres om, at Dansk-Russisk Forening har efterafleveret et arkiv til ABA, og at der i den forbindelse er indgået en efterafleveringsaftale, hvorved det er muligt for enkeltpersoner, såvel nuværende som tidligere medlemmer, og afdelinger af foreningen at efteraflevere arkivalier – en mulighed som også denne

forfatter skal følge sin egen hermed givne opfordring til at gøre brug af.

Derimod er der ikke i noget videre omfang inddraget russisksprogede arkivalier. Dels fordi det gennem årene siden Sovjetunionens opløsning i meget høj grad har varieret, i hvilket omfang de russiske (arkiv)myndigheder har givet adgang til arkiverne, dels fordi sigtet med nærværende skrift er virksomheden i Danmark, og her har de bevarede danske arkiver stadig den største udsagnskraft.

Også denne forfatter har i flere gange beskæftiget sig med foreningens historie og virksomhed i anden sammenhæng. Det drejer sig blandt andet om artiklerne ”Ven-skabshuset” i *Arbejderhistorie* 2011:2, ”Fra nødhjælp til Samvirke: Dansk-sovjetiske forbindelser i mellemkrigstiden” i *Arbejderhistorie* 2014:2, ”Kammerat Nexø: Et kritisk debatessay om Martin Andersen Nexøs forhold til Sovjetunionen” i *Arbejderhistorie* 2019:2 og i samarbejde med den finske historiker Ville Soimetsä ”Danish friends of the Soviet Union: the history of inter-war Danish-Soviet organizations” i *Scandinavian Journal of History* 2023:1, ligesom Landsforeningen til samvirke mellem Danmark og Sovjetunionen udgjorde et helt centralt omdrejningspunkt for forfatterens ph.d.-afhandling *Soviet Cultural Diplomacy towards Denmark during the Cold War, 1945-1991*, forsvaret ved Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet i september 2017. Disse arbejder indeholder også udførlige kildehenvisninger for dem, der måtte interessere sig nærmere for disse spørgsmål. Dette jubilæumsskrift bygger i høj grad på disse artikler, det foredrag forfatteren blev inviteret til at holde i forbindelse med foreningens 90-års jubilæum samt hans egne erindringer fra den godt 10-årige periode, hvor han deltog aktivt i ledelsesarbejdet i foreningen.

For engod ordens skyld slal det understreges, at alle fejl, mangler, kommentarer, synspunkter og konklusioner alene er forfatterens ansvar.

KAPITEL 1

Mellemkrigstiden

Den første verdenskrigs historie på østfronten er speciel derved, at tre imperier, det tyske, det østrig-ungarske og det russiske, kæmpede om at opnå den overordnede og dominerende magtposition i det østlige Centraleuropa, men alle tre endte med at gå under som følge af deres nederlag i krigen. Ud af det opstod der en lang række efterfølgerstater, hvoraf en af den var et nyt, demokratisk Rusland. Dette nye Rusland overlevede kun i omkring 8 måneder fra februarrevolutionen (som den kaldes, selv om den grundet en kalenderforskel efter vestlig tidsregning fandt sted i begyndelsen af marts) til bolsjevikernes statskup, oktoberrevolutionen (der, igen pga. kalenderforskellen, siden blev fejret i begyndelsen af november). Årsagerne til denne udvikling er mange, men da det ligger udenfor sigtet her, skal vi nøjes med at konstatere, at det aldrig lykkedes for de provisoriske regeringer, der spændte fra socialister til liberale og borgerlige, at opnå politisk enighed eller kontrol over territoriet i et land, der gennemløb en række politiske, sociale og økonomiske uroligheder, især fordi krigsindsatsen fortsatte, mens Vladimir Lenin efter sin hjemkomst fra eksil viste sig parat til ubetinget at gribe magten og skånselsløst fastholde den. Herved oprettedes først Sovjetrusland og siden i 1922 Sovjetunionen som en formel føderalistisk statsdannelse, men med Moskva og det gamle Rusland som det absolutte centrum.

Oprettelsen af sovjetstaten fik flere væsentlige følger. For det første opstod der et modsætningsforhold mellem de vestlige lande, trods forskelle i de socio-politiske samfundsformer, og den nye statsdannelse, som holdt sig gennem det meste af det 20. århundrede, og som det selv efter Sovjets opløsning skulle vise sig at være en meget vanskelig mental barriere at overkomme. For det andet accelererede den en allerede igangværende splittelsesproces (forstærket af første verdenskrig) mellem den reformistiske og den revolutionære retning ikke alene i den danske, men også i den internationale arbejderbevægelser, mellem socialdemokratiske og kommunistiske eller bolsjevistiske standpunkter.

I Danmark havde Socialdemokratiet siden den sidste tredjedel af 1800-tallet haft et temmelig fast monopol på at repræsentere den danske arbejderbevægelse gennem dens tre ben – partiet, fagbevægelsen og kooperationen. Men allerede i 1910 skete den første faglige afskalning med oprettelsen af den syndikalistiske Fagoppositionens Sammenslutning. Samtidig var der politisk uenighed internt i Socialdemokratiet, der på det tidspunkt langt mere var et klasseparti end det masseparti, det senere blev. Partiets venstrefløj blev styrket under indtryk af den første verdenskrig, og den interne partiopposition vendte sig især imod ministersocialismen (dvs. Th. Staunings ind-

trædelse i en national samlingsregering, militærbevillinger, valgalliancer med Det Radikale Venstre og deltagelse i royale middage). Da oppositionen kom i mindretal ved 1916-kongressen, gik den mest markante kritiker af den politiske linie, Gerson Trier ud af hovedbestyrelsen. Hans plads blev overtaget af Marie Nielsen, som senere blev Danmarks første kvindelige kommunist, som allerede på det tidspunkt havde kontakt til Zimmerwald-bevægelsen, de kræfter i den anden internationale, der var imod de brudte løfter om, at socialdemokratierne i de europæiske lande skulle stemme imod krigsbevillinger og undlade at indgå i samlingsregeringer i tilfælde af en europæisk storkrig. Indenfor Socialdemokratiet samledes oppositionen mod partilinien sig om Marie Nielsen og den interne klub "Internationale". Ved partiets 1918-kongres blev valgsamarbejdet med Det Radikale Venstre genbekræftet. Det fik flere konsekvenser. Venstrefløjen brød ud af partiet og dannede i marts 1918 Socialistisk Arbejderparti (SAP) med Thøger Thøgersen som formand og Marie Nielsen som redaktør af partiets avis *Klassekampen*. I november 1918 under en betydelig demonstration på Grønttorvet i København (i dag Israels Plads) blev partiets ledende medlemmer arresteret. Om Marie Nielsen hedder det i politirapporten, at hun blev anholdt, mens hun kraftigt agiterende klamrede sig til gelænderet på nødtørftshusets trappe. Alle partilederne fik strenge straffe. Også et andet medlem af Socialdemokratiets venstrefløj brød på det tidspunkt med partiet, det var forfatteren Martin Andersen Nexø, som økonomisk støttede de arresterede med 100 kr., og da partiets ledere sad varetægtsfængslet, blev han ved SAP's kongres valgt ind i partiets hovedbestyrelse, selvom han oprindeligt kun havde været inviteret med som gæst. Martin Andersen Nexø kastede sig ihærdigt ind i agitationskampen for SAP og det revolutionære Rusland. Blandt hans nærmeste allierede var netop Marie Nielsen og medarbejder ved det i København kortvarigt eksisterende sovjetiske nyhedsbureau ROSTA, Aage Jørgensen, skønt de to sidstnævnte hadede og afskyede hinanden som pesten og ved en hver given lejlighed for søgte at modarbejde modparten. Også Det Socialdemokratiske Ungdomsforbund (SUF) så kritisk til de fire ovenfor anførte punkter, og i 1919 brød SUF under ledelse af Ernst Christiansen, Sigvald Hellberg og Johs. Erwig med hovedpartiet. I stedet blev SUF omtransformeret til Danmarks Venstresocialistiske Parti (VSP) sammen med SAP og det lille Det uafhængige Socialdemokrati. VSP søgte kontakt til Komintern, Den Kommunistiske (eller tredje) Internationale, og deltog sammen med den af Martin Andersen Nexø og Marie Nielsen stiftede Kommunistiske Lærerklub, og begge organisationer deltog i 1920 i Moskva, i Kominterns 2. kongres, som den russiske historiker Aleksandr Vatlin så rammende beskriver som den egentlige grundlæggende kongres, deltog Marie Nielsen som delegeret for Lærerklubben, mens Aage Jørgensen deltog som delegeret for VSP – og under kongressen ihærdigt forsøgte at få Marie Nielsen frataget sit plads som delegeret. Efter kongressen tilsluttede VSP sig Komintern som Danmarks Kommunistiske Parti – Sektion af Kommunistiske Internationale (DKP) ved at anerkende de 21 grundlæggende teser eller optagelsesbetingelser, der var blevet vedtaget på kongressen i Moskva. Samtidig lykkedes det for en periode at forene Fagoppositionens Sammenslutning og DKP i Danmarks Kommunistiske Føderation. Men sammenhængskraften i DKP var mangelfuld. Personfnidder og fraktionskampe til så dybe interne splittelser, at der i en periode eksisterede hele to DKP-partier i det daglige skelnet ved adressen for deres parti-

lokaler i hhv. Møntergade og Blågårdsgade.

Mens de interne personfnidder og fraktionskampene rasede i DKP, udbrød der i 1921 tørke i 25 kornproducerende regioner langs med Volga-floden. Tørken førte til en omfattende hungersnød, der ramte over 20 millioner mennesker. Fra sovjetrussisk side blev der nedsat en særlig komite til at bekæmpe hungersnøden og søge international hjælp. Den kendte forfatter Maxim Gorkij udsendte en international appel om hjælp. I mange lande og kredse var der, uanset politiske overbevisninger, i mange lange en stor forståelse for situationen og vilje til at yde humanitær nødhjælp. Medlemmer af Den Alrussiske Hjelpekomite, inklusive den berømte forfatter Leo Tolstojs datter, Anastasija Tolstoja besøgte i august 1921 Stockholm for at skabe interesse for sagen. Også i Danmark var interessen og velviljen stor. Den 14. august afholdtes en landsdækkende Ruslandsdag i Danmark for at skabe opmærksomhed om sagen. Martin Andersen Nexø skrev en kronik i den kommunistiske avis *Arbejderbladet*, hvori han opfordrede danske arbejdere til at støtte indsamlingen til fordel for hungrofrene, da, skrev han, særligt arbejdsklassen havde oplevet små kår og nu kunne forbedre dem ved at støtte ofrene for hungersnøden i proletariats eneste fædreland.

Som Nexøs artikel antyder, kunne vilje til samarbejde til fordel for ofrene politisk ikke holde udover Ruslandsdagen, og der var derfor tre sideløbende indsamlinger i Danmark.

Den største og mest succesfulde, målt på indsamlingsresultatet, blev iværksat af Dansk Røde Kors, som endvidere modtog statsstøtte til oprettelse af et børnehjem i de hungerramte områder. Den socialdemokratisk ledede fagbevægelse iværksatte i forlængelse af en konference i Berlin den 13.-14. august 1921 en indsamling med det formål at kunne afsende nødhjælp.

Ingen af disse indsamlinger ønskede at samarbejde med Komiteen for Hjælp til Rusland, der blev organiseret af DKP kræfter som Martin Andersen Nexø, Th. Døssing, Peter Thomsen, Marie Nielsen, Thøger Thøgersen, S. Johansen, Edv. Jensen, Chr. Christensen, Johs. Nielsen, Aksel Jensen, Kr. Halberg og Ernst Christiansen. Den primære forklaring var, at Komiteen stod i kontakt med den i Berlin beliggende af Willi Münzenberg, den sovjetiske cheffpropagandist i Vesteuropa og fadder til mange af de metoder, der fortsat anvendes i meningspåvirkningsbestræbelser, oprettede *Internationale Arbeiter-Hilfe* (IAH), hvor Martin Andersen Nexø hurtigt fik sæde i hovedbestyrelsen. I Danmark organiseredes en række foredragsarrangementer, kaldet "Hungermøder" for at indsamle midler, der skulle sendes til IAH og anvendes til indkøb af levnedsmidler de hungerramte. Derudover blev der udsendt opfordringer til danske arbejdspladser om at foretage lokale indsamlinger af midler.

Indenfor rammerne af Komiteen blev der på initiativ af Marie Nielsen nedsat en særlig kvindekomite, der havde til opgave at indsamle og reparere tøj, der kunne sendes til ofrene, men på grund af fraktionskampene i DKP måtte Grethe Andersen Nexø være formand. Komiteen udsendte en appel til alle danske arbejdere og butiksindehavere om at aflevere overskydende beklædningsgenstande. På trods af fraktionskampene lykkedes det i en til lejligheden indrettet systue hos DKP i Mønter-

gade at indsamle og afsende 24 kister med i alt 3502 stykker tøj, der blev fragtet vederlagsfrit af DFDS over en isfyldt Østersø til Reval i vinteren 1921-22.

I 1922 fik Martin Andersen Nexø en invitation til at deltage i den 4. Komintern kongres i Moskva. Da han var ankommet og havde overværet et enkelt møde, fik han oplyst, at et børnehjem for ofre for hungersnøden var blevet oprettet i hans navn i Samara. Medbringende en introduktionsskrivelse underskrevet af Karl Radek og en attest underskrevet af formanden for Komintern, Giorgij Zinovev, rejste Martin og Grethe Andersen Nexø fluks afsted til Samara for at besøge børnehjemmet, hvor der i perioden boede mellem 55 og 68 børn. Det mindste af Martin Andersen Nexø arkiverne på Det Kongelige Bibliotek indeholder et righoldigt materiale om børnene på børnehjemmet, deres modtagelse af Martin Andersen Nexø og en samling af breve og tegninger fra børnene på børnehjemmet sendt til Nexøs adresse i Danmark, der viser, at der opstod et tæt personligt forhold mellem forfatteren og børnene. Martin Andersen Nexø påtog sig personligt en forpligtigelse for at sikre midler til Martin Andersen Nexø-børnehjemmets drift såsom indkøb af filtstøvler og levnedsmidler til børnehjemsbørnene, dels ved at lade indtægter fra sine udgivelser gå til børnehjemmet, dels ved at foranstalte indsamlinger blandt venner og bekendte i Danmark. Midler blev sendt via IAH, men Nexø var ikke tilfreds med det svind, der ad den vej forekom i de indsamlede midler, og han omtalte vredt IAH som ”5% svindel og 25 % udelighed – eller omvendt”, men om han refererede til forvaltningen af de indsamlede midler til børnehjemmet, fra Komiteen til Hjælp til Rusland eller begge dele, står hen i det uvisse. Børnehjemmet eksisterede i en periode af 1920’erne men det er ikke muligt på baggrund af det bevarede materiale at sige, hvor længe det eksisterede, eller hvor længe Nexø vedblev at samle ind til det.

Herfra udviklede Komiteen for Hjælp til Ruslands arv sig i to retninger. Dels dannede den ad åre grundlaget for Røde Hjælp, der især var aktiv i 1930’erne som den danske sektion af *Rote Hilfe*, dels fortsatte initiativtagerne til Komiteen arbejdet med at danne en egentlig venskabsforening.

Efter hjemkomsten fra Sovjet udgav Nexø glansbilledbogen *Mod Dagningen* om sine indtryk af NEP-Sovjetrusland, hvorefter han drog på foredragsturne. Til et arrangement den 6. marts 1923 i kulturcentret Nikolaj Kirke i København forsamledes 1000-1200 personer til et foredrag med Nexø. Flere ønskede adgang, så dørene måtte lukkes i god tid før foredragets begyndelse. På baggrund af succesen konstaterede Martin Andersen Nexø, at der var behov for at omstrukturere den gamle komite. Som han skrev til sin ven Jeppe Aakjær: ”Vi vil nu da den umiddelbare Hunger er bekæmpet, hjælpe Rusland med at sætte dets Industri og Landbrug paa Fode, saa Hungeren, der i det zaristiske Rusland var et regelmæssigt tilbagevendende Fænomen skal gaa i Graven med Resterne af den gamle Tid”.

I et andet brev til den finske Komintern funktionær Otto Kuusinen skrev Nexø, at det mere specifikt skulle ske ved at oprette en ny komite med en eksekutivkomite, der foruden ham selv og den allestedsnærværende Aage Jørgensen skulle bestå af nogle

”Komite Körper” fra kultur-, undervisnings- og handelslivet, som gik ind for at normalisere forholdet til Sovjetrusland, så den udadtil, men ikke i sin kerne kunne fremstå ikke-kommunistisk. Blandt deltagerne, som Nexø fandt frem til, var socialdemokraten Georg Bolgann, aktiv i den kooperative bevægelse først i Hovedstadens Brugsforening og siden som forretningsfører i Dansk Andels Trykkeri, som i en erindringsskrivelse husker, hvordan han af Nexø blev indbudt af Nexø til et møde på Grand Cafe med deltagelse af blandt andre Nexø, Jørgensen, 3-4 andre danskere og repræsentanter for IAH.

Resultatet af sonderingerne blev Komiteen for Økonomisk og Kulturelt Samkvem med Rusland eller KOMSAMRUS, som den i det daglige blev forkortet. Organisationens eksistens er første gang omtalt i avisen *Klassekampen* den 25. maj 1923. På samme tid henvendte KOMSAMRUS sig til offentligheden og redegjorde for sit formål, der blev opremset som trefoldigt; for det første at fortsætte det humanitære nødhjælpsarbejde, for det andet at virke for (gen)oprettelsen af økonomiske og handelsmæssige forbindelser mellem de to lande og for det tredje at arbejde for oprettelsen af kulturelle forbindelser.

Det er uklart, i hvilket omfang arbejdet i KOMSAMRUS nogensinde kom i gang. I sin formandstid modtog Nexø således f.eks. en udmeldelse fra et medlem, der angav manglen på aktiviteter som årsagen til sin udtræden. I et brev til professor i russisk ved Københavns Universitet Anton Karlgren erkendte kredsen omkring KOMSAMRUS da også, at det var nødvendigt at omstrukturere arbejdet.

Men det blev i første omgang uden Nexø. Desillusioneret over de manglende politiske resultater i parti- og foreningsarbejdet pga. de interne stridigheder og fraktionskampe samt problemerne i samarbejdet med IAH, den kolde skulder i store dele af den danske offentlighed pga. hans politiske positioner samt en skilsmisse fra sin hustru, som, han ikke kunne acceptere, var lige så utro mod ham, som han var mod hende, kastede han håndklædet i ringen og flyttede til Weimarrepublikken ,samtidig med, at han – for en periode – vendte tilbage til Socialdemokratiet, om end på dens venstrefløj og med en stor sympati for USSR.

Nexø var således ikke med, da Aage Jørgensen og Georg Bolgann den 23. april 1924 mødtes med en beskeden kreds på restaurant Petit Trianon i København for at nedlægge KOMSAMRUS og i stedet for stifte Dansk-Russisk Samvirke med Bolgann som formand indtil 1936, hvilket ofte gav ham problemer med ledelsen i Socialdemokratiet, som ikke altid så med milde øjne på hans kommunistiske og sovjetiske forbindelser.

I hele perioden samarbejdede han tæt med Aage Jørgensen, der fremstod som den helt centrale skikkelse i al sovjetisk virksomhed i Danmark. Jørgensen talte russisk, da han før revolutionen havde været privatlærer i Finland, der på det tidspunkt var i personalunion med Zar-Rusland, han havde været ansat i ROSTA, været med i diverse partidannelser, på agitationsturneer med Nexø, delegeret til Komintern kongresser og redaktør ved *Klassekampen* samt journalist ved *Arbejdet* og *Arbejderbladet*, han blev privatsekretær for den første sovjetiske gesandt i Danmark og siden gesandt-

skabssekretær ved det sovjetiske gesandtskab i København, ansvarshavende for det sovjetiske turistbureau Intourist med ansvar for at udvælge prominente deltagere til delegationsrejser, en ledende kraft i diverse dansk-sovjetiske foreninger, forfatter til flere bøger om Sovjet og foredragsholder i radioen med meget mere. Indtil han som følge af en politisk instruks fra Moskva om at fyre alle udenlandske medarbejdere fra de sovjetiske legationer mistede sit job og desillusioneret meldte sig ud af alle sovjet-kommunistiske cirkler, blev socialdemokrat og en udtalt kritiker af Sovjetunionen og fandt arbejde som forstander for først en social højskole og siden en ungdomslejr. Hans ideologiske skifte kulminerede, da han under besættelsen blev redaktør af det pro-nazistiske tidsskrift *Globus* og udtalt tilhænger af Nazityskland. Efter besættelsen blev han udrenset af forfatterforeningen, blev buddhist og oprettede et firma for handel med Indien.

Vi har meget begrænset kendskab til foreningens aktiviteter. Ifølge vedtægterne skulle Samvirket arbejde for at udbrede kulturudveksling mellem Danmark og Sovjetunionen og folkeoplysningsvirksomhed på et neutralt politisk grundlag. Det første arrangement blev afholdt i juni 1924 for at markere den danske de jure-anerkendelse af Sovjet med festtaler og udtryk for håb om at kunne genoptage tidligere erhvervsvirksomhed i Sibirien. Allerede ugen efter organiserede man en fejring af den hjemkomne danske handelsdelegation igen med fokus på handelsmulighederne. I den efterfølgende tid synes der at have været særligt fokus på de kulturelle aktiviteter. Foruden nogle foredragsarrangementer om især sovjetiske kulturelle og økonomiske emner synes et særligt fokus at have været afviklingen af en række koncertprogrammer, men især at organisere forskellige udstillinger, hvoraf bedst kendt er en børnebogsudstilling i Kunstakademiets Festsal, et besøg af panserkrydseren Aurora i 1928 samt en landbrugsudstilling i Studenterforeningen.

Som stednavnene antyder, fandt alle aktiviteter sted i København, og de daterede medlemsoversigter, dels en udateret liste, dels en medlemsprotokol, var Samvirket på mange måder en elitær forening, der særligt hentede sine godt og vel 100 medlemmer fra intellektuelle kredse af kultur- og åndsarbejdere i det storkøbenhavnske område. Georg Bolgann blev som formand efterfulgt af den kendte oversætter af russisk skønlitteratur Ejnar Thomassen og kommunelærer N.K. Johansen, inden Danmarks første socialdemokratiske professor, Albert Olsen, blev formand (muligvis ved Nexøs mellemkomst). Blandt æresmedlemmer var Sovjets første gesandt i Danmark, Mikhail Kobetskij (der som politisk emigrant havde sørget for at skaffe logi til V. Lenin under dennes ophold i København), Georg Bolgann og Martin Andersen Nexø. Sidstnævnte nåede at blive udnævnt til æresmedlem to gange (muligvis pga. de tabte arkiver under Besættelsen), hvilket muligvis forklarer hans noget spydige takkebrev i forbindelse med udnævnelse nummer to.

Samvirkets noget elitære karakter og lavere aktivitetsniveau synes at være en væsentlig del af forklaringen på, at der blev oprettet endnu en dansk-sovjetisk forening i mellemkrigstiden.

I forbindelse med 10-året for Oktoberrevolutionen i 1927 blev der fra sovjetisk – efter

forslag fra Willi Münzenberg (der have opstillet en række forslag til, hvordan fejrringer af 10-års jubilæet bedst muligt kunne anvendes til at skabe en verdensomspændende bølge af sympati for USSR) – indbudt arbejderdelegationer til at deltage i en kongres i Moskva. I Danmark blev den første invitation modtaget af De Samvirkende Fagforbund, men grundet de ideologiske brydninger og konflikter mellem socialdemokrater og kommunister afviste forbundsledelsen at deltage. Men også Sadelmagerenes Fagforening i København modtog og takkede ja til en invitation. På fagforeningens initiativ blev der sammensat en delegation med 21 deltagere (Georg Bolgann modtog en egen invitation), som via Finland rejste til Leningrad, Moskva, Rostov, Dnepropetrovsk, Kamenskoje og Odessa med besøg på turistseværdigheder, fabrikker, fagforeninger, hvilehjem, arbejderklubber, gymnasier, kooperativer, børnehjem og fængsler. Højdepunkterne var et seks timers langt møde med generalsekretær J. Stalin, hvor han svarede på spørgsmål fra de deltagende delegationer, overværelse af novemberfestlighederne på Den Røde Plads samt kongressen med ca. 1000 deltagere fra 43 lande.

På kongressen blev det besluttet at oprette en slags venskabsforeningsinternationale, Sovjetunionens Venner. Organisationen blev formaliseret året efter ved en kongres i Köln. Efterhånden blev der oprettet et internationalt sekretariat i Berlin (i 1933 flyttet til Amsterdam), og ifølge officielle udsagn skulle organisationen i 1937 have talt omkring 5 millioner medlemmer på verdensplan fordelt på 39 nationalt tilsluttede organisationer.

Meget tyder på, at arbejdet på at opbygge en organisation af sovjetvenner i Danmark kun skred langsomt frem. Først i februar 1930 udsendte en kreds af personer, der politisk stod til venstre for Socialdemokratiet, med især fagforeningsformanden Inger Gamborg i spidsen, en opfordring til at danne en dansk sektion af venskabsinternationale med navnet Landsforeningen af Sovjet Unionens Venner i Danmark. Det er uklart, hvor meget der kom ud af initiativet, og det synes at have gået meget langsomt med at oprette lokalafdelinger af SUV og øge aktivitetsniveauet. I 1933 skrev formanden Sven Sperling til Aage Jørgensen og spurgte, dels om han var interesseret i at tage på foredragsturne i Jylland, hvor der noget spredt boede SUV medlemmer, dels om han havde nogle materialer om Sovjet, der var mindre propagandistisk end det, man modtog fra sovjetiske organisationer, da det snarere skræmte potentielle medlemmer bort end tiltrak dem. Men fra ca. 1934 steg antallet af medlemmer (det toppede med ca. 4000) og afdelinger at udvikle sig med rivende hast. Der blev indenfor det næste halvandet år oprettet afdelinger i Aalborg, Aarhus, Horsens, Esbjerg, Odense, Køge, Sønderborg, Vejle og Haderslev. Mens Københavnsafdelingen blev opdelt i lokale afdelinger; Indre by, Amager, Vesterbro, Østerbro, Nørrebro, Frederiksberg, "Sø og havn", B&W og i Gentofte. Ligeledes fik man gennem årene egne kontor- og udstillingslokaler på forskellige københavnske adresser. Efter Spelling, om hvem intet andet er kendt, var landsformændene på skift dr.phil. Martin Ellehauge, kommunelærerinde Gertrud Lindholm og til sidst Martin Andersen Nexø, der efter i 1930 at være vendt hjem til Danmark, officielt i 1937 (men reelt fra 1933) på ny vendte socialdemokratismen ryggen og forblev kommunist resten af sine dage. Nexø var en fast forsvarer af alting sovjetisk fra skueprocesserne til indgåelsen af

Molotov-Ribbentrop traktaten inklusive de sovjetiske invasioner af Polen og Finland. I offentligheden gjorde det ham så upopulær, at der fandt offentlige afbrændinger af hans bøger sted, og den gade i Søborg, der var opkaldt efter ham, nær havde skiftet navn.

Det ændrer dog ikke på, at SUV i 1930'erne i modsætning til Samvirket var en form for masseorganisation, der virkede over store dele af Danmark og havde et meget højt aktivitetsniveau. Aktiviteterne kan opdeles i to typer, dels forskellige former for folkeoplysning, dels sociale beghenheder.

Der er ikke bevaret nogen vedtægter for SUV, men i udsendt principerklæring hed det om foreningens formål:

”Her i Danmark vender S.U.V. sig derfor i første Række til de socialdemokratiske og partiløse Dele af Befolkningen, der har forstaaet eller er begyndt at forstaa, at Udviklingen i Sovjetunionen ikke er et indre russisk Anliggende, men tværtimod er af afgørende betydning for hele den internationale Arbejderbevægelse, fordi man i Sovjet idag ser Socialismen blive virkeliggjort, faar Arbejderklassens Teorier bekræftet og faar Syn paa Sagen for, at det socialistiske Samfund i alle Henseender er den kapitalistiske Stat overlegen. Det er S.U.V.s Opgave at konstatere dette og at popularisere den 1. og 2. Femårsplans Resultater i de videst mulige Krese”

Aktiviteterne tog fart fra 1934, hvor man indledte sine rejseaktiviteter. Dels samarbejdede man med Intourist om at tilbyde danskere en billig sommerferierejse til Sovjet. I sommeren 1935 deltog 100 personer i en rejse via Sverige til Leningrad. Der blev oprettet en rejseafdeling, der i en periode fungerede som et selvstændigt firma under navnet Dansk Russisk Turist Bureau (DARU). For at sikre, at så mange som muligt kunne deltage i rejserne, var det muligt at købe dem på afbetaling. Samtidig blev der sendt delegationer (hvor udgifterne til rejse og opholdet i USSR blev betalt fra sovjetisk side), som udover forskellige besøg ved sovjetiske organisationer, virksomheder og seværdigheder) deltog i fejringer af sovjetiske mærkedage som 1. maj, kvindernes internationale kampdag og novemberfestlighederne.

Fra 1934-41 udsendte SUV regelmæssigt et tidsskrift. I løbet af årene skiftede det navn flere gange; *Sovjet i dag*, *Sovjet og vi* og *Nyt Land*. Udover beretninger fra rejsedeltagere beskæftigede bladet sig i høj grad med litteratur om Sovjetunionen, hvor positivt indstillede forfattere blev anmeldt positivt, mens kritiske forfattere uden tøven blev nedsablet. I en læserbrevkasse kunne spørgelystne læsere få svar på alle spørgsmål angående sovjetiske forhold lige fra den industrielle udviklings produktionsstat til Maxim Gorkijs seneste udgivelser. Brevkassen blev også brugt til at svare på kritiske spørgsmål, såsom hvorfor det ikke var et problem, at der blev uddelt medaljer og ordner i et samfund, som ellers formelt var klasseløst. Først Ad. Stender-Pedersen (Aarhus Universitet) og siden lektor Peter Rohde havde en fast udenrigspolitisk klumme, hvis formål var at forklare og især forsvare alle sovjetiske udenrigspolitiske handlinger lige fra Molotov-Ribbentrop traktaten til overfaldet på Finland

og De Baltiske Lande. SUV indgik i de kommunistiske cirkler, der betingelsesløst både støttede og forsvarede de store skueprocesser i anden halvdel af 1930'erne, og blandt andre Nexø skrev flere artikler, hvor han argumenterede for, at udrensningerne skulle have styrket det sovjetiske samfunds sammenhængskraft.

En anden central aktivitet var afholdelsen af offentlige foredragsarrangementer og møder med taler, underholdning og filmforevisninger. Rundt om i landet arrangerende lokalafdelingerne enten alene eller i fællesskab foretog med deltagere i ferie- og delegationsrejser, som fortalte om deres indtryk af Sovjetunionen. Især Martin Andersen Nexø var en populær taler. Sammen med foredragene blev der ofte forevist film, f.eks. *15 danske Arbejdere 6000 km gennem Sovjet-Unionen* (optaget af et sovjetisk filmselskab og, med de mange bølgede ukrainske kornmarker i filmen i mente, med det formål at afvise eksistensen af Holodomor), men de få bevarede arkivalier fortæller om en vægning af betydningen af at forevise især sovjetiske spillefilm rundt om i landet, og i perioder lejede SUV biografale i København for at vise film. Ved siden af foredragsaftnerne blev der afholdt egentlige festmøder. Sådanne møder fandt f.eks. sted hvert år i oktober og indeholdt typisk en festtale gennem årene af f.eks. Nexø, Peter Freuchen eller Harald Herdal, recitationer f.eks. ved Karen Michaelis, musik, dans og anden optræden. I et tilfælde samlede et festmøde i København omkring 3000 deltagere. Hvis man derimod var meget få, tilbød SUV at sende en aktivist til et såkaldt dagligstuemøde, hvor vedkommende ville fortælle om sovjetiske forhold og fremvise visuelle materialer. En anden mulighed var at oprette lokale studiekredse, hvor man drøftede emner som sovjetisk børneforsorg, fagforeninger, kvinders rettigheder, boligforhold, skolesystemer, landbrug, kirkelige forhold, lovgivning, industriudvikling eller den sovjetiske indsats for verdensfreden.

Igennem årene havde SUV kontorlokaler på forskellige københavnske adresser. Efterhånden som medlemstallet og aktivitetsniveauet steg blev det muligt at leje større lokaler, hvilket gav mulighed for at samle sekretariatet og rejseafdelingen i lokaler i Frederiksborggade, åbne et bibliotek, en boghandel med litteratur på en række sprog som russisk, engelsk, tysk, fransk og jiddisch. Derudover er der eksempler på fotoudstillinger om Sovjetunionen.

Den anden form for aktiviteter havde et socialt formål, der sigtede mod at give de deltagende medlemmer en følelse af fællesskab og samhørighed. Hver sommer arrangerede SUV en sommerteltlejr på en campingplads ved Køge Bugt, hvor man kunne leje sig ind i kortere eller længere periode, ligesom der hvert år blev organiseret et sommerstævne efter samme model som festmøderne med taler og musikalsk underholdning. Desuden fik SUV aktivister i en periode hver sommer af Københavns Kommune stillet en bane til rådighed i Fælledparken ud mod Blegdamsvej, hvor man spillede volleyball.

Det er ikke urimeligt at hævde, at SUV's virksomhed kulminerede i efteråret 1937, hvor SUV i forbindelse med 20-året for oktoberrevolutionen indsamlede ca. 50.000 underskrifter i *Den Gyldne Bog*, der var en gratulationsskrivelse, der lykønskede de sovjetiske magthavere med landets økonomiske og kulturelle fremskridt og kamp for verdensfreden.

Men Molotov-Ribbentrop traktaten og Anden Verdenskrig lurede i horisonten og truede med at trække tæppet væk under organisationernes virkemuligheder.

KAPITEL 2

Verdenskrig og Den Kolde Krig

Når man beskæftiger sig med Dansk-Russisk Forenings historie, er det forhold, der oftest går igen, at internationale konjekturen, særligt den offentlige menings syn på Sovjetunionens udenrigspolitiske ageren, satte en afgørende ramme for foreningens virkemuligheder.

Dette var også tilfældet i perioden fra slutningen af 1930'erne til den kolde krigs afslutning i 1991. Hvor Sovjetrusland umiddelbart efter første verdenskrigs afslutning blev betragtet som en paria-stat blandt de politiske ledere i et fortsat konservativt Europa, skete der i de følgende år en langsom opblødning af forholdet. 1924 blev det store gennembrudsår, hvor ikke bare Danmark, men også f.eks. Norge og Sverige officielt anerkendte Sovjetunionen. Det er muligt at argumentere for, at Sovjetunionen i mellemkrigstiden fulgte en udenrigspolitisk strategi, der bestod af tre elementer, der til tider mere eller mindre utilsigtet fik uventet indflydelse på hinanden. For det første var der det "almindelige" diplomati med et Folkekommissariat for udenrigsangelegender, ambassader og gesandtskaber samt diplomater, for det andet det revolutionære diplomati med Komintern og de kommunistiske partier, som formelt var nationale sektioner af den kommunistiske internationale og endelig det "organisatoriske" diplomati med transnationale organisationer som Røde Hjælp og vennerne af Sovjetunionen, som havde til opgave at fremme et positivt syn på Sovjetunionen i offentligheden og derigennem skabe et offentligt pres på de politiske beslutningstagere i deres hjemlande, så de ville træffe beslutninger, der var til fordel for Sovjetunionen.

Det er ofte, og ikke med urette, blevet sagt, at dem, man ideologisk befinder sig tættest på, er dem, man mest indædt forsøger at distancere sig fra og kæmper imod. Et ofte anvendt eksempel er forholdet mellem katolske og ortodokse kristne, et andet og mindst lige så anvendeligt eksempel er forholdet mellem de socialdemokratiske og kommunistiske bevægelser, ikke mindst fordi sidstnævnte fik betydelig indflydelse på sovjetisk udenrigspolitik og dermed også venskabsforeningernes virkemuligheder. I 1928 vedtog Komintern den såkaldte ultravenstrelinie, hvor der blev argumenteret for, at kapitalismen bevægede sig ind i sin sidste og selvdestruktive fase, og at den kommunistiske verdensbevægelses vigtigste opgave derfor blev at bekæmpe socialdemokraterne – eller "socialfascisterne", som de ved samme lejlighed blev udnævnt til. Dette førte til en periode af yderligere isolation, og det er ikke urimeligt at overveje, om Hitlers vej til magten også gik gennem, at kommunister og socialdemokrater brugte mere tid på at bekæmpe hinanden end nazismen. Hitlers magtovertagelse betød et brud med ultravenstrelinien hos Komintern til fordel for folkefrontspolitikken, der på det organisatoriske plan betød at søge samarbejdsmuligheder med alle anti-

fascistske kræfter (inklusive socialdemokraterne) og udenrigspolitisk en sovjetisk indtræden i Folkeforbundet. Slingrekursen ændrede sig igen i 1939, hvor Stalin begik et af sine meget få politiske fejltrin, undervurderede Hitler og indgik Molotov-Ribbentrop traktaten med ham, hvormed de ikke bare delte det østlige Centraleuropa mellem sig, men fra sovjetisk side underminerede folkfrontspolitikken med katastrofale følger for den offentlige menings syn på USSR og sammenbrud i pro-sovjetiske organisationer til følge. Alliancen mellem de totalitære regimer holdt som bekendt ikke, og med Nazitysklands angreb på Sovjetunionen skiftede opinionen igen, da de ideologiske modsætningsforhold mellem de kapitalistiske lande og Sovjet – for en stund – blev lagt på hylden pga. eksistensen af en fælles fjende. Efter afslutningen på anden verdenskrig stod Sovjetunionen og de nationale kommunistpartier (grundet deres deltagelse i modstandsbevægelser) stærkt i den offentlige opinion.

Hvis vi for en stund vender blikket tilbage til Danmark, er det muligt at konstatere, at mens Samvirket, sandsynligvis pga. dens begrænsede og noget elitære medlemskreds i det store hele kunne fortsætte sin noget begrænsede og mere finkulturelle virksomhed, uden at de internationale udviklinger fik særlig indflydelse, så blev SUV ramt ganske hårdt. Selvom førende kommunistiske intellektuelle skikkelser i SUV som Martin Andersen Nexø og Peter P. Rohde ufortøvent forsvarede både pagten og de sovjetiske invasioner af henholdsvis Finland og De Baltiske Lande, kunne der konstateres en betydelig medlemstilbagegang, nedgang i aktiviteterne og lokalafdelinger. Mest tydeligt kom det muligvis til udtryk i forhold til SUV's tidsskrift, som efterhånden svandt ind, så det til sidst havde format som en løbeseddel.

Umiddelbart betød den nazityske besættelse af Danmark ikke noget for de to foreninger, der kunne fortsætte deres virksomhed helt frem til det nazityske angreb på Sovjetunionen i 1941. Men herefter blev begge foreninger øjeblikkeligt forbudt. SUV's formand Martin Andersen Nexø og sekretær Harry Jensen blev ligesom formanden for Dansk-Russisk Samvirke, socialdemokraten Albert Olsen arresteret. Men hvor det lykkedes Nexø og Olsen at blive løsladt og siden flygte til Sverige, endte Harry Jensens liv i koncentrationslejren Stutthof.

Det var på dette tidspunkt, at foreningernes arkiver forsvandt eller blev tilintetgjort, mens Samvirkets bibliotek blev solgt til fordel for modstandsbevægelsen. En mindre gruppe spillede fortsat en rolle og udgav fra maj 1943 det duplikerede illegale skrift *Nyt fra Sovjetunionen*. Skriftet indeholdt tilsvarende SUV's tidligere tidsskrifters dels oplysninger om krigsudviklingen på Østfronten, dels oplysninger om den samfundsmæssige udvikling i Sovjetunionen og sovjetisk kulturstof og må således været blevet et samlet ved at have adgang til oplysninger fra de sovjetiske telegrambureauer og Radio Moskvas udsendelser, men det er desværre fuldkommen ukendt, hvor mange, der var med i gruppen omkring tidsskriftet, og om de udførte andre former for aktiviteter. Der nåede at udkomme 18 numre inden befrielsen.

Hvor kommunisterne i tiden omkring anden verdenskrigs udbrud stod svagt grundet deres altid konsekvente forsvar af Sovjet, var de takket være deres indsats i modstandsbevægelsen ved besættelsens afslutning blevet umådelig populære.

Igen er Martin Andersen Nexø det bedste personificerede eksempel på denne udvikling. Hvor det var en upopulær kommunist, der havde fået sine bøger brændt offentligt af, som blev anholdt som følge af kommunistloven, men efter en periode i arresten i Frederikssund blev løsladt grundet sin høje alder (besættelsesmagten frygtede at skabe en martyr), blev hospitalsindlagt og siden flygtede til Sverige og derfra videre til USSR, hvor han under pseudonym blev den første dansksprogede oplæser ved Radio Moskva, var det en umådelig populær kommunistisk forfatter, som vendte hjem. Hans bøger blev igen genoptrykt i store oplag, og i befrielsessommeren 1945 deltog 75.000 personer i festlighederne i Fælledparken i forbindelsen med fejringen af hans 75-års fødselsdag.

Ikke kun Nexø, men og så Sovjetunionen oplevede et stærkt forbedret image i den offentlige mening takket være indsatsen i anden verdenskrig, og som den røde hærs tilstedeværelse på Bornholm kun i meget ringe grad indvirkede på.

Allerede i løbet af sommeren 1945 indledte en kreds af medlemmer af de to foreninger under den hjemvendte Albert Olsen et humanitært forsorgsarbejde for de sovjetiske krigsfanger og tvangsarbejdere, som besættelsesmagten havde efterladt rundt om i Danmark, både i interneringslejrene, på hospitaler og ved opstilling af gravsten.

I et interview i *Berlingske Tidende* om planerne for at genoprette Samvirket. Samvirket skulle rent nøgternt og uden at propagandere udbrede kendskabet til Sovjetunionen særligt på det kulturelle område. Olsen så gode muligheder for en ren saglig fremstilling af Sovjetunionen. Olsen mente endvidere, at det var vigtigt at medvirke til at underbygge og udbygge tillidsforholdet mellem Sovjetunionen og Danmark, for det kunne ikke længere nytte noget at se Sovjetunionen som en fjern magt, der ikke kom "os" ved, da magtforholdet i det nye Europa ville gøre det nødvendigt og være af kulturel og samfundsmæssig værdi at have et nært samarbejde med Sovjetunionen, der ville få afgørende indflydelse på udviklingen. Herefter organiserede Albert Olsen i tæt samarbejde med den sovjetiske legation og den sovjetiske minister Plakhin et møde på Københavns Universitet, hvor der blev nedsat en bestyrelse på 14 personer med Albert Olsen som formand og kommunisten Alfred Jensen som næstformand (han sad på samme post i DKP) og indpisker. Derudover bestod bestyrelsen af en politisk bredt sammensat kreds; professor i filosofi Jørgen Jørgensen, direktør i Store Nordiske Bent Suenson som kasserer, kunstmaleren Folmer Bendtsen, dramatikeren Kjeld Abell, Martin Andersen Nexø, Gertrud Christmas Møller (gift med befrielsesregeringens konservative udenrigsminister), professor C.A. Bodelsen, kritikeren Frederik Schyberg, professor Ad. Stender-Petersen og ikke mindst de to socialdemokrater Hans Hedtoft og formanden for De Samvirkende Fagforbund Ejler Jensen. Om end de to sidstnævnte ofte meldte afbud til bestyrelsesmøderne og snart udtrådte af den. I Hedtofts tilfælde fordi han blev statsminister.

På tilsvarende brede politiske grundlag blev der i januar 1946 oprettet en afdeling i Odense og senere også Aarhus og Randers, hvori professor Ad. Stender-Petersen spillede en så afgørende og fremtrædende rolle blandt andet gennem sit formandskab i Aarhus-afdelingen, at han nogle år senere ikke kunne få indrejsetilladelse i USA, da han var blevet tilbudt et professorat på Columbia Universitetet. Senere fulgte også

afdelinger i Helsingør, Aalborg, Rønne og efter nogle startvanskeligheder også i Esbjerg. Formelt var alle afdelingerne selvstændige organisationer, som alene samarbejdede om udgivelsen af tidsskriftet *Sovjetunionen i dag*, men i 1950 blev det besluttet at oprette en landsdækkende foreningen, hvori alle de lokale organisationer ville indtræde som lokalafdelinger med tilhørende sæde i hovedbestyrelsen og deltagelse i årlige landsmøder. I 1952 skiftede foreningen navn til Landsforeningen til Samvirke mellem Danmark og Sovjetunionen, om end den i det daglige ofte blev forkortet til Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen.

Samtidig blev det – på sovjetisk initiativ erindrede aktivister sidenhen (om end Nexø havde luftet tanken for nogle sovjetiske kulturdiploatiske embedsmænd under et møde allerede i 1939) – besluttet at sammenlægge de tilbageværende afdelinger af SUV med Samvirket. I *Land og Folk* kan man i nogle notitser følge forhandlingerne, som reelt blot betød, at de få steder i landet, hvor der var mere eller mindre fungerende afdelinger af SUV, blev disse nedlagt, og medlemmerne indtrådte i de nye lokalt dannede Samvirker.

Forståelsen for Sovjetunionen varede dog ikke ved. Opdelingen af Europa i to blokke, måske særligt symboliseret ved den sovjetiske afvisning af Marshall-planen, det kommunistiske kup i Prag i 1948, eller opførelsen af først en psykologisk-ideologisk og siden af et fysisk Jerntæppe førte til den periode, der kendes som Den Kolde Krig. Den Kolde Krig kan bedst defineres som en ideologisk systemkonflikt. En sådan systemkonflikt er kendetegnet ved at være en bipolar domineret verdensorden, hvor to uforenelige systemer ledet af hver deres supermagt står overfor hinanden. I dette tilfælde var der tale om en konflikt mellem et liberalt demokratisk markedsøkonomisk system under ledelse af USA og et marxistisk diktatorisk planøkonomisk system under ledelse af Sovjetunionen. En sådan systemkonflikt er en unik situation i verdenshistorien, og den var kendetegnet ved, at den kun kunne afgøres ved det ene systems fuldstændige nederlag og forsvinden. Heldigvis blev Den Kolde Krig for Europas vedkommende aldrig varm. Det betød, at systemkonflikten måtte føres med andre midler. Det blev en kamp om hjerner og hjerter – en kamp mellem Pax Amerika og Pax Sovjetica, hvor det latinske ord ”pax” ikke skulle oversættes direkte til ”fred”, men til fred på enten USA’s eller Sovjetunionens betingelser. Et af de betydeligste midler til at opnå en ”sejr” blev fra begge sidder medvirken til grundlæggelse og økonomiske underhold til kulturfremmende organisationer, som på overfladen søgte at fremstå upolitiske, men som reelt gennem deres virksomhed søgte at fremme den offentlige meningsdannelse støtte til det ene eller andet af de to systemer.

I den forbindelse opbyggede Sovjetunionen et betydeligt kulturdiploatiske apparat indenfor deres monoorganisatoriske socialistiske system, hvilket betyder, som mange hyldekilometer sovjetiske arkivalier dokumenterer, at de afgørende beslutninger blev truffet i de øverste cirkler af det kommunistiske parti og derefter blev udført af diverse ministerier, statskomiteer og såkaldte samfundsorganisationer, der udgjorde et skinbillede på civilsamfundsorganisationer, men i deres statsstyrede form skulle søge kontakt til egentlige græsrodsorganisationer i udlandet. Dette gjaldt også på det kulturdiploatiske område. Under Den Kolde Krig var den vigtigste organisation

VOKS, der undervejs skiftede akronym til SSOD, men ikke funktioner eller opgaver, ligesom der i 1950'erne blev oprettet en lang række bilaterale venskabsforeninger som f.eks. den sovjetisk-danske (1958). Begge disse organisationer stod i tæt forbindelse med den danske forening. Også på andre områder oprettede Sovjetunionen såkaldte frontorganisationer som skulle søge at skabe et indtryk af offentlig udenlandsk støtte til sovjetiske mærkesager og politikker. Blandt de mest kendte er muligvis Verdensfredsrådet, Kvindernes Demokratiske Verdensforbund eller Demokratisk Ungdoms Verdensforbund, som på overfladen søgte at fremstå upolitiske, men som reelt opfyldte en række sovjetiske målsætninger. Emnet fylder for meget til at gå i dybden med i denne sammenhæng, men udover at konstatere dets eksistens, er det centralt at holde sig forbindelsen og samarbejdet med VOKS/SSOD og den sovjetisk-danske forening for øje, når man beskæftiger sig med foreningens virksomhed og aktiviteter.

Det andet centrale element at holde sig for øje er sovjetiske udenrigspolitik, da Sovjetunionens faktiske handlinger som nævnt havde stor indflydelse på den ramme, den dansk-sovjetiske forening havde af muligheder at virke indenfor på forskellige tidspunkter i løbet af perioden, måske, som vi skal vende tilbage til nedenfor, bedst symboliseret ved forskellene i reaktionerne overfor foreningen i forbindelse med invasionerne i Ungarn i 1956 og Tjekkoslovakiet i 1968.

Heller ikke i Danmark overlevede den ideologisk og politisk nødvendige våbenhvile, der havde været så afgørende for modstandsbevægelsens virksomhed og bidrag til sejren over den større fælles trussel, nazismen og fascismen, en tilbagevenden til den almindelige politiske hverdag, hvilket også gjorde sig gældende internt i Landsforeningen, hvor det brede politiske og organisatoriske grundlag begyndte at smuldre. Albert Olsen døde pludseligt i 1949, og efterfølgende blev hans hustru Agnete Olsen ekskluderet fra Socialdemokratiet med den klare besked fra partiledelsen, at hendes deltagelse på ledende poster i den dansk-sovjetiske forening og andre danske pro-sovjetiske organisationer var uforenelige med et medlemskab af partiet. Ved den første kongres efter professorens død, kunne fungerende formand Alfred Jensen konstatere, at de danske myndigheders, pressens og den offentlige menings tiltagende uvenlighed overfor foreningen gjorde arbejdsvilkårene vanskeligere. Socialdemokratiske repræsentanter trådte enten ud, eller blev, som det var tilfældet for Københavns overborgmester H.P. Sørensen, der havde efterfulgt Hedtoft i bestyrelsesarbejdet, ikke genvalgt til bestyrelsen efter at have fremsat nogle kritiske kommentarer om Sovjetunionen, der var faldet de kommunistiske medlemmer meget for brystet. I andre tilfælde beordrede firmaer som Store Nordiske under indtryk af den internationale udvikling deres repræsentant i bestyrelsen til at udtræde.

Når talen falder på foreningens aktiviteter under Den Kolde Krig giver det bedst værdi at opdele undersøgelsen af dem i to perioder. Den første periode falder sammen med Jørgen Jørgensens, Carl Thomsens og Allan Fridericias formandsperioder fra ca. 1952 til 1974, mens den anden periode falder sammen med Hermod Lannungs for-

mandskab, der strakte sig ud over Den Kolde Krig, men som for dette kapitels vedkommende alligevel kun vil blive fulgt frem til 1991. Omend der kronologisk set naturligvis også var nogle overlap af aktiviteter hen over de to perioder, og de derfor ikke skal opfattes som en fuldstændig skarp afgrænsning.

Som nævnt foregik en del aktiviteter i lokalafdelinger. Der er udenfor København desværre ikke bevaret arkivmaterialer i et omfang, så det for denne periode er muligt at danne sig et overblik over, hvor mange møder og med hvilke emner, der blev arrangeret i provinsen. Dog giver de indtryk af at have været fåtallige, men at især lysbilledforedrag (gerne med deltagere i rejser til Sovjet) har været populære, og at det blev forsøgt at arrangere filmforevisninger. Derudover havde lokalafdelinger en vigtig opgave med at distribuere *Sovjetunionen i dag* til medlemmerne og andre abonnenter. I København var der derimod et relativt omfattende program og for hele perioden et langt større medlemstal end for alle andre afdelinger tilsammen, da lokalafdelingen kunne udnytte, at landsorganisationen havde sit kontor på skiftende københavnske adresser, og at der var et fuldstændigt personsammenfald mellem medlemmerne af bestyrelsen i København og de københavnske medlemmer af Hovedbestyrelsen. I København havde foredragsvirksomheden ofte form af såkaldte lørdagsaftener, hvor der udover foredrag, hvor man også trak på den sovjetiske ambassade for at skaffe talere, var fælles kaffebord og tombola som regel med kunstindustrihåndværk stillet til rådighed fra sovjetisk side som præmier. Hvert år i november blev en af de københavnske lørdagsaftener afsat til at fejre oktoberrevolutionen. I 1951 var der festtale ved landsformand om ”Det sovjetiske menneskeideal” med efterfølgende filmforevisning. Andre år var den sovjetiske ambassadør taler ved fejringen, og ved nogle lejligheder var optrædere ved danske eller sovjetiske kunstnere. Denne type markeringer kulminerede på mange måder ved 50-års jubilæet i 1967, hvor statsminister Jens Otto Krag var blandt talerne, et omfattende dansk-sovjetisk musikalsk program, oplæsning af Tjekhov ved skuespillerparret Lise Ringheim og Henning Moritzen samt ikke mindst en russisk buffet med blandt andet både kaviar og borsjtj på menuen.

En af de opgaver, der blev tillagt størst betydning, var udgivelsen af tidsskriftet *Sovjetunionen i dag*, der udkom i perioden 1947-1955 med kunstmaleren Folmer Bentsen som ansvarshavende redaktør i første omgang som kvartalsskrift, men fra 1949 som et månedshæfte. Når man bladrer gennem årgangene, ligner indholdet til forveksling mellemkrigstidens tilsvarende udgivelser fra SUV i deres ukritiske pro-sovjetiske tilsnit. Tidsskriftet indeholdt mange artikler i tråd med personkultsdyrkelsen omkring Stalin, promoveringer af sovjetiske udenrigspolitiske initiativer såsom den såkaldte fredskamp, der gik ud på at udstille USA som en imperialistisk supermagt, der ikke arbejdede til gavn for sine allierede i Europa, men reelt var en trussel mod verdensfreden, temaet var især fremme i tiden omkring dannelsen af NATO, og Sovjetunionen som modsætningen, der arbejdede for en fredelig verdensudvikling og var imod atomvåben (selvom det tema gled ud, da det lykkede Sovjet at fremstille en sådan bombe), en forsideillustration var således af en lille pige, der syr på et flag med teksten ”Stalin er fred”. Mange artikler og billedmaterialer blev stillet til rådighed og oversat fra russisk, selvom der ikke blev gjort opmærksom på det på udgivelsestids

punktet, og sådanne artikler satte fokus på en fortælling om Sovjetunionen som et land i rivende socio-økonomisk udvikling (Sovjetunionen oplevede en ofte glemt hungersnød 1946-47) med bugnende varelagre i butikkerne, mange nybyggerier og i det hele taget en hastig opbygning af sovjetsamfundet i femårsplanernes tegn.. Igen var der mange artikler fra rejsedeltagere, som søgte at bekræfte indtrykkene fra sådanne artikler. Ofte forsøgte man, at få den enkelte til at skrive en positiv beskrivelse af et fag eller område, som vedkommende også beskæftigede sig med i dagligdagen. Det var f.eks. tilfældet i nr. 5-6 i 1950, hvor kulturdelegationens medlemmer beskrev deres oplevelser og rejseindtryk fra Sovjetunionen på den måde, at f.eks. fagforeningsformanden Willy Brauer skrev om arbejdsforhold, lægen Mogens Fog skrev om lægerne og de syge, fagforeningsformand Carlo Hermansen om fagbevægelsen, redaktør Anker Kirkebye om pressen og sceneinstruktør Evald Rasmussen om teatret. Selvom det kulturelle liv også var genstand for en del artikler, fyldte litteraturanmeldelser ikke så meget i tidsskriftet og blev nærmest taget op, når f.eks. Ad. Stender-Petersen følte, at bøger af Arthur Koestler eller Viktor Kravtjenko gik lidt for tæt på den sovjetiske virkelighed bag den officielle facade, som han efterhånden havde brugt mange år og sit akademiske navn på så indædt at forsvare. Der findes ikke bevaret nogle oplysninger som entydigt forklarer, hvorfor tidsskriftet gik ind ved udgangen af 1955, men efterfølgende udsagn indikerer, at det var vanskeligt at konkurrere med den officielle sovjetiske udgivelse *Fakta om Sovjetunionen* (som man i Landsforeningen havde et ambivalent forhold til, men hvor man i perioder fik stillet reklameplads til rådighed), og at det fra starten var vanskeligt at finde tilstrækkeligt med købere eller udsalgssteder til tidsskriftet, da mange boghandlere ikke ønskede at føre det. Det er dog stadig værd at gå på biblioteket og læse sig gennem tidsskriftets årgange og opleve det som et tidsbillede på en forening, som ukritisk søgte at følge og skrive sig i et sovjetisk narrativ.

Også forevisninger af sovjetiske film af enhver slags; dokumentarfilm, spillefilm og tegnefilm i både sort/hvid og farve havde meget stor prioritet. Et utal af mødeindkaldelser til foredragsaftener særligt i København omtaler, at der i forbindelse med foredraget ville blive vist nye sovjetiske film, især dokumentarfilm. Efterhånden begyndte særligt lokalafdelingen i København at organisere selvstændige filmforevisninger, hvor man lejede sig ind i private københavnske biografer og viste film ved lukkede arrangementer for medlemmerne. Filmforevisningerne synes at have været en af de aktiviteter, som medlemmerne tog mest positivt imod. Der var ofte 150-300 tilskuere til en filmforevisning, og succesen blev efterhånden udvidet med årligt tilbagevendende filmuger, som regel i påskedagene. For eksempel havde man i 1952 lejet Casino Bio i Istedgade for at vise film tre gange dagligt fra skærtorsdag til påskelørdag. Programmet var en blanding af spillefilm som *Magt og ære* om Peter den store, lystspillet *Bæstet* efter en novelle af Tjekhov, revolutionsfilmen *Tjapajev* eller dramaet *Landsbylærerinden* og dokumentarfilm om f.eks. Turkmenistan, Armenien eller *Sangen om Sibiriens jord*. De fleste film havde undertekster, men enkelte havde også dansk tale. Filmugerne havde deres storhedstid i 1950'erne, men gik ind i begyndelsen af 1960, uden at det, som vi skal se, betød en indstilling af denne aktivitet. I provinsen var det vanskeliggere at vise film, dels fordi man skulle finde en biograf ejer

der var villig til at udleje sin sal til lukkede forestillinger, have filmrullerne tilsendt, og endelig var der i periode problemer med at få film med undertekster, hvilket betød at en russiskkyndig var nødt til at tale hen over filmen for at simultanoversætte replikkerne. Først med VHS båndets fremkomst, blev det lettere for lokalafdelingerne at vise sovjetiske film, og derfor forblev aktiviteten i mange år primært et københavnsk anliggende.

I en periode fra omkring 1951 til begyndelsen af 1960'erne inviterede Landsforeningen hvert år en kulturdelegation til Danmark i forbindelse med en såkaldt Venskabsmåned, der som regel blev afholdt i ugerne omkring foreningens årlige kongres. Kulturdelegationerne var som regel en sammensætning af foredragsholdere og kunstnere, som i løbet af opholdet holdt foredrag og optrådte ved arrangementer i regi af foreningen og til tider i samarbejde med eksterne partnere. Normalt indebar programmet, at delegationen begyndte med at optræde i København og derpå rejste til de byer i provinsen, hvor der fandtes lokalafdelinger, før en afsluttende optræden i København. Blandt de mere prominente navne, som i årenes løb besøgte Danmark, var forfattere som Ilja Ehrenburg og Mikhail Sjolokov og Konstantin Simonov, mens kunstnere som operasangeren Pavel Listian fik mulighed for at gæsteoptræde i forestillingen *Bajadser* på Det Kongelige Teater, og musikere som violinisten David Oistrakh vakte stor begejstring. I korrespondancen med de sovjetiske samarbejdspartnere anmodede Landsforeningen gentagne gange om, at der i stedet for kedelige foredragsholdere, hvis oplæg skulle tolkes, blev sendt sovjetiske kunstnere til landet (selvom provinsafdelingerne konsekvent satte midler til ved arrangementerne uanset deres type), og bønnen synes i nogen grad at være blevet hørt. F.eks. i 1962 hvor landsformand Jørgen Jørgensen ved en festforestilling bød velkommen til en sovjetisk kunstnergruppe, der skulle optræde med det, han selv omtalte som en blanding af koncert, balletopvisning og varieteforestilling.

Efter Anden Verdenskrigs afslutning var et af de mange områder, hvor den sovjetiske infrastruktur skulle genopbygges fra bunden, rejsebranchen. Der var helt bogstaveligt mangel på hotelværelser og øvrig infrastruktur. Derfor kom rejser i første omgang ikke til at omfatte turister. I stedet for var der tale om delegationsrejser, hvor deltagerne, udvalgt mere eller ofte mindre med Landsforeningens mellemkomst, i modsætning til turister fik betalt alle udgifterne ved opholdet i USSR. Allerede i 1946 fik Albert Olsen og Ad. Stender-Petersen med fruer mulighed for at rejse til Sovjet og drøfte mulighederne for at udvikle foreningens aktiviteter. Men oftest afrejste delegationer for at deltage i markeringer af sovjetiske mærkedage som 1. maj, kvindernes internationale kampdag eller novemberfejringen. Andre delegationer havde et tematisk indhold, for eksempel kunne der være tale om en kulturdelegation eller en delegation med repræsentanter for byggebranchen. En sådan typisk tematisk delegation var husmandsdelegationen bestående af 14 personer, som i perioden 9.-28. august berejste Sovjetunionen. Rejsen startede i Leningrad med sightseeing og aftener i teatret, før turen gik videre til Moskva-regionen, hvor det faglige indhold nu bestod af besøg på et landbrugsakademi, inklusive en omvisning i en eksperimentalmark med tomatplanter, og besøg på kollektivbrug. Herfra rejste delegationen til den ukrainske sovjetrepublik, hvor de delegerede i regionerne omkring Kyiv og Kharkiv besøgte

flere kollektivbrug, statsfarme, en udstilling af landbrugsmaskiner og deltog i en fest-aften i kulturhuset i landsbyen Mathusii, inden rejsen afsluttedes i Kostroma med besøg på en kvægstation, kollektivbrug og statsfarme. Ifølge sovjetiske indberetninger, havde forløbet været meget vellykket, selvom man havde glemt at bestille tolke, og delegation måtte vente nogle timer i Kyiv, fordi den lokale afdeling af Intourist havde glemt, de kom og derfor også at sikre hotelværelser, og de derfor måtte overnatte i en togvogn. Efter hjemkomsten skrev deltagerne, som det altid var tilfældet, positivt om deres oplevelser i *Sovjetunionen i dag*, særligt med fokus på deres indtryk af kvæg-avl, mælkeydeevnen og arbejdsforholdene på brugene. Derudover var deltagerne, som det var tilfældet med alle delegationsrejsende, stærkt efterspurgt foredragsholdere både i Landsforeningens regi, men også uden for dennes (eller kommunisternes) normale cirkler, hvilket også var et af de primære formål for Landsforeningens og sovjetisk side ved at invitere delegationer til USSR.

Manglen på hotelværelser og øvrig turistinfrastruktur betød, at man fra sovjetisk side måtte finde andre løsninger for at genåbne for turismen. En af metoderne var at lade turisterne sejle til Sovjetunionen og lade dem gå i land for sightseeing, men at de overnattede på skibet. Landsforeningen greb denne mulighed og organiserede i oktober 1955 sin første efterkrigstidsturistrejse til Sovjetunionen med *M/S Dania*. Turen gik til Riga og Leningrad, og de 120 turister fik udover de sædvanlige sightseeing- og kulturoplevelser som f.eks. rundvisninger på Eremitagen eller overværelse af teaterforestillinger mulighed for at besøge fabrikker, skoler, børnehaver, hvilehjem, øvrige museer og kulturhuse. Selvom bundlinien udviste et underskud, var Landsforeningens ledelse særdeles tilfreds med det øvrige udbytte af rejsen, og allerede året efter blev der i samarbejde med *Politiken* arrangeret rejser til den første officielle fodlandskamp mellem Sovjetunionen og Danmark samt de meget populære ”teaterrejser”, hvor deltagerne fik mulighed for at overvære ballet-, opera- og teaterforestillinger. Senere blev rejseaktiviteterne udviklet i ganske betydelig grad, som vi skal vende tilbage til senere i dette kapitel.

Som i mellemkrigstiden iværksatte foreningen på ny en udstillingsvirksomhed, om end det i begyndelsen foregik i et begrænset omfang. Udstillingerne blev tilsendt fra VOKS og bestod i første omgang af kunstindustrihåndværk, som foreningen bagefter fik tilladelse til at bortlodde til fordel for sin ofte anstrengte økonomi. Men efterhånden udvides repertoiret til også at omfatte forskellige plancheudstillinger om kendte historiske personligheder som Pusjkin, Lemonosov eller Herzen, om aktuelle emner som Gagarins rumfart eller specialiserede udstillinger med frimærker eller børnebøger. En anden udstilling fejrede 25 året for oprettelsen af sovjetmagten i De Baltiske Lande, som det hed i den pro-sovjetisk formulerede invitation. Efterhånden som foreningen fik større lokaler med bedre plads til arrangere udstillinger der, men ellers fik man lov at låne offentlige lokaler som f.eks. Rådhushallen til en udstilling om atomkraft eller lejede sig ind i f.eks. Den Frie Udstillings bygning med en sovjetisk børnebogsudstilling.

Selvom ovenstående indikerer et betydeligt aktivitetsniveau, var perioden ikke problemfri for foreningen, og særligt ikke når de udenrigspolitiske realiteter fra udviklin-

gen i Den Kolde Krig trængte sig på. Som vi har været inde på mærkede Landsforeningen det allerede fra begyndelsen af 1950'erne med tilbagegangen i det tværpolitiske grundlag samt de manglende aktiviteter og økonomiske muligheder særligt i provinslokalafdelingerne, så blev tiden efter den sovjetiske invasion af Ungarn i 1956 endnu vanskeligere. For det første måtte alle aktiviteter indstilles i en længere periode, og en planlagt delegationsrejse aflyses. For det andet oplevede foreningen en medlemstilbagegang, der ikke alene bestod af menige medlemmer, som stemte med fødderne, men også at prominente og kendte medlemmer af hovedbestyrelsen som journalist ved *Politiken* Anker Kirkeby, dramatikeren Kjeld Abell, instruktøren Sam Besekow, kunstmaleren Folmer Bendtsen, generaldirektøren for skattevæsenet Knud Korst samt den tidligere formand, oversætteren Ejnar Thomassen. Selvom sidstnævnte dog meldte sig ind igen et par år senere, da bølgerne syntes at have lagt sig. Siden blev han æresmedlem. Da medlemmerne af Imre Nagys regering blev henrettet i 1958, førte det til nye protester i Danmark, der fik et sådant omfang, at det ikke alene førte aflysninger af sovjetiske deltagelse i forskellige sportsstævner, men også til rudeknusninger på den sovjetiske ambassade under ophedede protestdemonstrationer, hvilket førte til tilsvarende rudeknusninger på den danske ambassade i Moskva.

I 1964 foretog Jørgen Jørgensens efterfølger på formandsposten, stadsbibliotekar Carl Thomsen en rundrejse til provinsafdelingerne. Hans efterfølgende rapport til hovedbestyrelsen er nedslående læsning. Med undtagelse af lokalafdelingen i Aalborg, der var relativt aktiv, var lokalafdelingerne præget af lave medlemstal, endnu færre aktive medlemmer og fravær af aktiviteter. Ingen steder var der tegn på initiative eller forslag til, hvordan situationen kunne forbedres eller virksomheden kunne øges. Carl Thomsen selv holdt kun to år som formand. Mellem linierne i de bevarede arkivalier, kan man læse, at det især var personlige modsætningsforhold i bestyrelsen, der fik ham til at trække sig, hvorved Alfred Jensen igen måtte træde til som fungerende formand (hvilket ikke var ønskeligt grundet hans kommunistiske partipolitiske forhold, der underminerede bestræbelserne på at fremstå som en ikke-kommunistisk tværpolitisk forening).

Alligevel var der allerede fra begyndelsen af 1960'erne udviklinger, der pegede frem mod Landsforenings storhedstid i 1970'erne og 1980'erne.

I 1968 blev scenograf, ballethistoriker og journalist Allan Fridericia valgt til ny landsformand. I modsætning til sine forgængere havde han en vane med at indlede alle bestyrelsesmøder og kongresser både lokalt og nationalt plan med en længere tale om aktuelle sovjetiske og internationale forhold. De af dem, der er bevarede, viser en formand, som helt og holdent stod på Sovjetunionens side og så det som foreningens fornemmeste opgave at fremme alle sovjetiske synspunkter og modarbejde alle kritikere, hvilket blandt andet førte til skarpe kritikker af sovjetiske dissidenter som Andrej Sakharov og Aleksandr Solsjenitsyn i overensstemmelse med den officielle sovjetiske linie. Hans begejstring førte ham med tiden ind i et partimedlemsskab i DKP og et job som journalist ved partiavisen *Land og Folk*, hvilket betød, at han i 1974 blev gået som landsformand og erstattet med Hermod Lannung.

Hvor Fridericia's retorik nok kan betragtes som en kuriositet blandt foreningens formænd, så er det mere væsentligt at bemærke, at han med sin dynamiske tilgang var med til at fremme processer, som havde været undervejs i nogle år, og som sammen med en ny tidsånd ændrede den ramme, foreningen fungerede indenfor. Mest bemærkelsesværdigt kom det til **udtryk** i forbindelse med den sovjetiske invasion af Tjekkoslovakiet i 1968. Igen indstillede foreningen sine aktiviteter og så bekymret på de mulige udviklinger i medlemstallet. Men til de erfarne medlemmers overraskelse viste det sig, at bekymringerne var ubegrundede. I månederne efter invasionen, var der flere, der meldte sig ind end ud. En ny mere venstreorienteret generation, som også var påvirket af indtrykket fra Vietnam-krigen må betragtes som en væsentlig del af forklaringen på det.

Den anden væsentlige del af forklaringen var, at der i perioden blev sat øget fokus på at formalisere samarbejdet med sovjetiske partnere som SSOD og Foreningen Sovjetunionen-Danmark. I august 1960 drog en forhandlingsdelegation bestående af landskasserer Søren Madsen, næstformand Alfred Jensen og forretningsfører Ifrim Jensen til Moskva. Ved forhandlingerne blev man enige om, at man skulle styrke kommunikationen. Efter nye forhandlinger i 1962 førte det til indgåelsen af en egentlig aftale om kulturel udveksling, der bestod af to aspekter; dels en permanent hovedaftale og dels etårige tillægsaftaler, kaldet "samarbejdsaftaler", med udspecificering af områder og opgaver, der hvert år skulle genforhandles og formelt underskrives skiftevis i København og Moskva.

Samarbejdsaftalen bestod oprindeligt af fire elementer; udveksling af delegationer og repræsentanter fra kultur- og samfundslivet, arbejdet med turister, udvekslingen af litteratur, fotoudstillinger og andet materiale samt det sovjetiske og det danske folks bekendtskab med hinandens tilværelse og kultur. Under hvert punkt stod opført, hvad henholdsvis SSOD/ Sovjetunionen-Danmark og Landsforeningen skulle gennemføre i det indeværende kalenderår. For det første blev det omtalt, hvilke delegationer parterne skulle invitere (hvor mange delegationer, hvor mange deltagere, hvortil, i hvor mange dage og evt. hvornår) både fra foreningerne, men også f.eks. danske russisklærere til kurser og seminarer i Sovjet i Landsforeningens regi. For det andet omhandlede bistand til turistgrupper fra de lande og at arrangere offentlige møder og andre sammenkomster særligt ud fra "turisternes" faglige interesser. For det tredje blev det omtalt hvilket materiale foreningerne skulle give til hinanden af bøger, tidsskrifter, lærebøger, diasfilm og grammofonplader mm. Det fjerde og sidste punkt omhandlede, hvilke mærkedage modparten skulle højtideligholde. Det drejede sig oftest om årsdage for forskellige politiske personer eller kulturpersonligheders fødsel eller død. Fra 1972 fik de årlige samarbejdsaftaler tilføjet fire nye paragraffer om hhv. indbydelser til Sovjetunionen i fagligt regi af sovjetisk LO, styrkelse af direkte kontakter mellem oplysnings- fagforenings-, ungdoms- og kvindeorganisationer i de to lande, oprettelse af venskabsbyforbindelser samt yderligere styrkelse af kommunikationen.

Lad os se på samarbejdsplanen for 1973 som et eksempel på en sådan etårig samarbejdsaftale:

Paragraf et omhandlede "Det sovjetiske og det danske folks bekendtskab med hinan

dens tilværelse og kultur". De to venskabsforeninger skulle "fortsætte det aktive arbejde for at gøre brede lag af befolkningen i Sovjetunionen og Danmark bekendt med livet og den socialøkonomiske og kulturelle udvikling i begge lande ved at gennemføre arrangementer, tilrettelægge rejser for delegationer, turistselskaber og foredragsholdere og udveksle litteratur, udstillinger, film, andet informationsmateriale o.s.v." For Landsforeningens vedkommende betød det, at man i Danmark skulle fejre 30 året for slaget ved Stalingrad (2/2), 100 året for den russiske komponist Sergej Rahmaninovs fødsel (1/4), V.I. Lenins fødsel (22/4), 80 året for den sovjetiske digter Majakovskijs fødsel (19/7), 15 året for oprettelsen af Foreningen Sovjetunionen-Danmark (31/10), 56 året for oktoberrevolutionen (7/11) samt andre jubilæer i det sovjetiske kulturliv efter nærmere aftale med SSOD og Foreningen Sovjetunionen-Danmark. Derudover skulle man fra dansk side arrangere dansk-sovjetiske venskabsaftner, organisere udstillinger og foredrag om Sovjetunionen, arrangere forevisninger af sovjetiske film, medvirke til oversættelsen og udgivelsen af sovjetiske forfatters værker, fremme russiskstudiet i Danmark samt medvirke til, at der blev udgivet informationsmateriale om tilværelsen i Sovjetunionen på dansk. Samtidig lovede begge parter at søge at inddrage brede kredse af virksomheder, læreanstalter og institutioner i arbejder og bidrage til oprettelsen af kontakter mellem kollektive medlemmer af den anden forening.

Paragraf to omtalte udvekslingen af delegationer og enkeltpersoner. Fra sovjetisk side skulle der indbydes fire delegationer (dvs. rejse, ophold og forplejning betalt af Sovjetunionen) 11 personer i alt. Derudover blev to danske russisklærere inviteret til det 13. internationale månedsseminar for udenlandske russisklærere, 2 russisklærere blev indbudt til 10 måneders forsættelseskursus for udenlandske russisklærere ved Moskvas Universitet, og endelig ville ungdomsrejsebureauet Sputnik arrangere rejsen og opholdet i Sovjet for de to danske vindere af den årlige stilekonkurrence om Sovjet. Landsforening skulle til gengæld indbyde 2 delegationer og 2 foredragsholdere. Endvidere forpligtigede Landsforeningen sig til at arrangere møder mellem den danske offentlighed og sovjetiske delegationer og enkeltpersoner, der besøgte Danmark i 1973 efter indbydelse fra andre organisationer og styrelser og med besætninger på sovjetiske skibe, der anløb danske havne. SSOD og Foreningen Sovjetunionen-Danmark forpligtigede sig med andre ord på tilsvarende måde overfor turister fra Landsforeningen og danske studerende i Sovjetunionen.

Paragraf tre, "arbejde med turister" var en uddybning af ovenstående. Man forpligtede sig til at hjælpe modpartens turistgrupper med at lære Sovjetunionen/Danmark at kende og oprette kontakter med kolleger og offentlighed i det andet land samt arrangere møder for dem efter fagområde.

Paragraf fire omhandlede "udvekslingen af litteratur, udstillinger, film og andet informationsmateriale". Landsforeningen skulle fra Sovjet modtage sovjetiske bøger, pjecer, opslagslitteratur om Sovjetunionens samfundspolitiske økonomiske og kulturelle udvikling, film, lysbilleder, fotoudstillinger og fotomateriale og tilsvarende emner, sovjetiske aviser og tidsskrifter samt noder og gramfonplader med russisk og sovjetisk folkemusik. Landsforeningen skulle på tilsvarende måde sende materiale om Danmark til den sovjetisk-danske forening. De afsluttende paragraffer var nærmest

hensigtserklæringer om at ville arbejde for udbredelsen af venskabsbyer, udviklingen af kontakter mellem kultur- og oplysningsorganisationer, fagforeninger, ungdoms- og kvindeorganisationer samt læreanstalter og skoler, informere hinanden om kulturensemblen og udøvere og videnskabsmænd, der kom til det andet land ad andre kanaler og inddrage dem i arrangementer, der fremmede det dansk-sovjetiske venskab, løse problemer og spørgsmål omkring gennemførelsen af samarbejdsplanen skriftligt og under gensidig imødekommenhed samt regelmæssigt at informere hinanden om gennemførelsen af samarbejdsplanen.

Med tiden blev antallet af paragraffer som nævnt udvidet, og på et tidspunkt overgik man til lige så detaljerede toårige aftaler, uden at det i øvrigt ændrede på indholdet.

Derimod så den danske stat ikke med milde øjne på samarbejdsaftalen. I Udenrigsministeriet havde man traditionelt haft et meget negativt syn på foreningen og dens virksomhed, og en af de væsentligste forklaringer på, at man indgik en statslig kulturaf-tale med Sovjetunionen var, at man i en længere periode fortsatte med bestræbelserne på at holde Landsforeningen uden for indflydelse på den dansk-sovjetiske kulturud-veksling – til stor frustration for hovedbestyrelsens medlemmer.

På kongressen i 1971 blev det vedtaget, at for at styrke foreningens autoritet skulle der dannes et Præsidium bestående af personligheder fra kunst, kultur, videnskab, organisationslivet og de politiske partier. Man henvendte sig for en god ordens skyld til den kommunistiske landsretssagfører Carl Madsen for at sikre sig, at man havde fået formuleret vedtægtsbestemmelserne sådan, at Præsidiet ikke fik indflydelse på den daglige drift. Det kunne Madsen bekræfte, og af samme årsag takkede han nej til den tilbudte plads. Det første Præsidium havde 27 medlemmer og valgt den radikale landsretssagfører Hermod Lannung til formand. Samme år blev han også valgt til Landsformand og således havde posten gennem 22 år, både i foreningens storhedstid, hvad angik medlemstal, udbredelse og aktivitetsniveau, og da foreningen skulle finde sine ben igen efter Sovjetunionens sammenbrud.

Hermod Lannung var på mange måder en unik skikkelse i det 20. århundredes Danmarkshistorie. Han blev født i 1895 og kom som ung mand til Rusland som en del af den danske krigsfangeforsorg for østrig-ungarske krigsfanger under og efter Første Verdenskrig. Han oplevede personligt både oktoberrevolutionen og Lenins begravelse. Under hungersnøden i 1920'erne deltog han i Nansen-Hilfe, hvor hans nærmeste kollega var nordmanden Vidkun Quisling. Lannung valgte dog en helt anden livsbane med fokus på demokrati, menneskerettigheder, ikke-voldelig international konflikt-løsning og det multilaterale samarbejde. Han var på Danmarks vegne aktiv både i Folkeforbundet, FN og verdensføderalisterne. I perioder sad han i hhv. Landstinget og Folketinget. Under sit ophold i Rusland havde han erhvervet sig en stor samling af ikoner og billedkunst, som siden blev skænket til Sorø Museum. Hermod Lannung oprettede en fond i sit navn, som har været det uvurderlige økonomiske grundlag for mange af foreningens aktiviteter gennem årene. Ved sin død i 1996, kort før sin 101-års fødselsdag var Lannung æresmedlem af FN-forbundet, Det Radikale Venstre og en fast deltager i alle konferencer og markeringer af dansk-russiske for-

hold såsom markeringen i 1993 af 500 året for indgåelsen af den første dansk-russiske traktat.

Et andet væsentligt tiltag i 1974 var omdannelsen af hovedbestyrelsens forretningsudvalg til et arbejdsudvalg. I 1968 var Ingmar Wagner blevet indsat af DKP som ny sekretær i Landsforeningen. Wagner havde gennem årene tilsvarende roller i en lang række foreninger, komiteer og organisationer, hvor han, takket være sin lønindkomst som sekretær i DKP og sine exceptionelle evner til at samarbejde tværpolitisk til partiets fordel, påtog sig en lang række samlende og udviklende opgaver i foreninger, hvor der ikke var midler til aflønnede bestyrelser. Foruden Lannung og Wagner bestod arbejdsudvalget primært af landskasserer Søren Madsen og stadsarkitekt i Glad-saxe Kommune Erik Nilsson, mens andre deltog i kortere perioder. Udvalget mødtes en gang om ugen i dagtimerne og gennemgik de foreliggende opgaver og planer. Det fremgår tydeligt, at det var Wagner, der havde det forkromede overblik og var den betydeligste drivkraft i arbejdet, men det skal ikke undervurderes, at udvalgets ned-sættelse havde stor indflydelse på foreningens stærkt øgede virksomhed i perioden.

Landsforeningen indledte et samarbejde med de sovjetiske statslige koncert- og cir- kusorganisationer Goszirk og Gozkoncert, og fra 1969 begyndte den at fungere som impresario for sovjetiske såkaldte amatørensemble (hvilket ikke betød, at kunstnerne var dilettanter, blot at deres ansættelsesforhold gjorde, de ikke blev betragtet som professionelle kunstnere i USSR), som hurtigt blev meget populære på deres turneer i Danmark, hvor de også optrådte i byer, hvor der ikke fandtes lokafdelinger af fore- ningen. I 1969 var det folkloristiske Junost fra den ukrainske sovjetrepublik på en 14 dages turne i Holbæk, Aarhus, Aalborg, Hjørring, Frederikshavn, Herning, Esbjerg og Odense, inden de sluttede med to forestillinger i København. De største succeser som impresario opnåede Landsforeningen med det berømte Obraztsov dukketeater i 1974 og cirkusforestillinger i Cirkusrevyens telt på Dyrehavsbakken i årene 1977-79 og 1983. Virksomheden bragte ofte Landsforeningen i kontakt med kredse, som man ikke tidligere havde haft forbindelse med, og flere forestillinger blev optaget til brug for TV.

Et andet afgørende tiltag var kulturdagene, der fandt sted første gang i 1974. Hvert år i perioden 1974-1990 blev en ny af Sovjetunionens 15 republikker i løbet af en må- ned præsenteret for et dansk publikum gennem kunstneriske forestillinger, foredrag, udstillinger og uddeling af en særlig kulturdagsavis med oplysninger om den aktuelle sovjetrepublikks samfundsforhold, kulturliv og historie.

Den aserbajdsjanske sovjetrepublik var genstand for de første kulturdage. En gruppe på 40 kunstnere fra det aserbajdsjanske statsensemble optrådte over 11 dage ved 13 forestillinger på tværs af Danmark, ofte i multihaller i samarbejde med lokale sports- foreninger eller teaterforeninger. (hvilket også betød en tiltrængt økonomisk indtægt til foreningen) Igen betød kulturdagene en vellykket mulighed for at nå ud til et pub- likum udenfor foreningens normale kreds og i byer, hvor foreningen normalt ikke var til stede. Besøgene blev i lokalpressen ofte fremhævet for deres høje kunstneriske kvalitet. Foruden kunstnerdelegationen bestod kulturdagene også af en officiel dele-

gation fra den givne sovjetrepublik, som også deltog ved forskellige foredragsarrangementer, samt en vandreudstilling med lokalt folkloristisk kunsthåndværk, malerier og anden grafik.

Da der blev afholdt kirgisiske kultur dage i 1979 indeholdt kultur dagsavisen en større redegørelse for den kirgisiske sovjetrepublik s socio-økonomiske historie med stor vægt på sovjetmagts velsignelser (skrevet af Ingmar Wagner), hilsner fra formanden for ministerrådet i republikken, formanden for den lokale afdeling af SSOD samt republikkens kulturminister, en artikel om den kirgisiske nationalskjald Toktogul, opskrifter på kirgisiske retter, en reklame for vandreudstillingen af kirgisisk grafik og ikke mindst programmet for det kirgisiske kulturensembles optræden med fokus på deres folkloristiske dragter og musikinstrumenter. Programmet var en blanding af folke-danse og folkesange.

Et andet eksempel på betydning af kultur dagen for foreningen, dens virksomhed og omfanget af dagene som en kulturevent i Danmark er de estiske kultur dage i 1986. En statistisk opgørelse viser, at der i provinsen blev udsendt 3110 kultur dags-aviser til skoler, AOF, teatre og lokalafdelingerne og uddelt 820 plakater. I København blev der omdelt i alt 210 plakater til biblioteker, kollektive medlemmer af foreningen, foredragsforeninger og skoler. Det estiske kulturensemble gav små 20 op-trædener over hele landet på 14 dage i november. Den estiske sovjetrepublik havde samtidig med Danmark kultur dage med 3-4 andre lande.

I tre tilfælde arrangerede Landsforeningen danske kultur dage i Sovjetunionen; i den kirgisiske sovjetrepublik (1984), den ukrainske (i 1986) og den lettiske (i 1988). Det har desværre ikke været muligt at identificere videre oplysninger om delegationerne udover, at de bestod af en kombination af musikalsk optræden (f.eks. var Leif Syl-vester, Eva Madsen og Trille med i den kirgisiske delegation) og udstillinger af bil-dekunst.

Landsforeningen lejede gennem årene kontorlokaler på forskellige københavnske adresser. Gennem årene blev det til hyppige flytninger og til lokaler af svingende kvalitet. Det var et stadigt ønske at kunne finde lokaler, hvor der både var plads til sekretariatet, udstillinger, filmforevisninger, sprogundervisning og ikke mindst det efterhånden betydelige bibliotek af sovjetiske bøger og tidsskrifter, som man gennem årene havde modtaget fra sovjetisk side. I en periode af 1970'erne lykkedes det i no-gen grad at realisere planerne i lokaler i Reventlowsgade ikke langt fra Hovedbane-gården.

Men grundlaget for Landsforeningens virksomhed ændrede sig fuldkommen, da Se-kretariatet for Sovjetunionens Kommunistiske Partis Centralkomite den 6. maj 1975 besluttede at købe en ejendom i København og stille den til rådighed for foreningens virksomhed. Valget faldt på bygningen Vester Voldgade 11, som oprindeligt var ble-vet bygget i 1878 som Københavns Musikkonservatorium med Niels W. Gade som rektor. I 30 år havde bygningen været hovedsæde for Dansk Idrætsforbund, inden det flyttede til Idrættens Hus i Brøndby. Efterfølgende havde Officersforeningen overta-get huset med det formål at lave et sted, hvor officererne kunne bo billigt, mens de

gjorde tjeneste i København, men da konstruktionen viste sig, særligt i forhold til udbetalingen af diæter, ikke at være holdbar, blev bygningen sat til salg igen. Renovering og indretning kom under ledelse af stadsarkitekt Erik Nilsson til at tage 2 år og løb op i 3,2 millioner kr., både fordi Officersforeningen havde nået at rive al indmaden ud af huset, dels at det i det hele taget var meget nedslidt, og dels fordi den sovjetiske stat ikke som forventet fik lov at trække momsen fra.

Venskabshuset åbnede officielt i september 1977. I kælderens var der boghandlen Sputnik. I stuen var der foredrags- og receptionslokaler samt biografen Kino Kosmos. Der blev sidenhen indrettet Galleri Øst i Vest i biografens foyer. På 1. sal var der koncertsal og mødelokaler. På 2. sal var der bibliotek og kontorer, herunder en stor rejseafdeling. På 3. sal var der undervisningslokaler og inspektørbolig.

Ifølge den lejekontrakt, som blev indgået mellem Landsforeningen og den sovjetiske ambassade, skulle Landsforeningen ikke betale husleje. Indtægterne til at drive huset kom dels fra overskuddet på salget af rejser, dels i form af kontante tilskud fra den sovjetiske stat. Ingmar Wagner afhentede tilskuddene i kontanter på ambassaden og bragte dem til huset, hvor han låste dem inde i pengeskabet. Den sovjetiske støtte indgik ikke i de officielle regnskaber, men der blev aflagt et særligt regnskab over for ambassaden. I begyndelsen kom de faktiske udgifter til husets drift så meget bag på den sovjetiske stat, at de beskyldte Ingmar Wagner for underslæb, hvilket faldt ham så meget for brystet, at han klagede til formanden for DKP Jørgen Jensen og bad ham forklare de faktiske forholds sammenhæng for de sovjetiske samarbejdspartnere.

Samtidig var der stor udskiftning i personalegruppen. Derfor prikkede Ingmar Wagner i 1978 Asger Pedersen på skulderen og fik ham ansat som landssekretær i foreningen. Asger Pedersen var frem til sin død i 2019 den helt afgørende ildsjæl og samlede kraft i foreningens virksomhed – i den tidlige periode i et tæt samarbejde med Hermod Lannung og Ingmar Wagner

Boghandlen Sputnik, der var en videreførelse af foreningens tidligere boghandel Dansk-Sovjetisk Bogkiosk (oprettet 1973) med Ingmar Wagner som ejer. Sputnik blev i 1981 et anpartsselskab med foreningen som eneanpartshaver, da Wagner trak sig helt ud af den (og Sovjetunionen ved samme lejlighed eftergav den en betragtelig gæld). Ny daglig leder blev Anja Christiansen fra Istedgade Bogcafe, og derudover var der 2-3 medhjælpere. Boghandlen solgte især russissprogede bøger og grammofoonplader, men også alt andet, man kunne få fat i, ligesom der formidledes abonnementer på sovjetiske aviser og tidsskrifter. Mange af varerne kom fra DDR, da det var lettere at indkøbe dem der.

En gennemgang af programmerne fra Kino Kosmos viser, at biografen havde en ugentlig forestilling som regel af sovjetiske spillefilm, men også enkelte film fra de øvrige østeuropæiske lande og danske socialrealistiske titler var af og til at finde på programmet. Foruden spillefilmene, som man lånte billigt af filmimportøren Dan-Ina Film, blev der vist sovjetiske dokumentarfilm indtalt på dansk af Erik Carlsen fra Radio Moskva. Til gengæld fik den anden halvdel af Dan-Ina Film, Folkefilmen, lov til at lade dokumentarfilmene indgå i deres program.

Galleriet åbnede den 29. september 1989 med en udstilling af lettisk grafik, og var si-

den udstillingssted for mange yngre sovjetiske kunstnere. Landsforeningen medvirkede, særligt under udstillingsleder Mette Løkkens indsats ved et række udstillinger i det øvrige København; i 1979 en udstilling om den russisk ortodokse kirke i kulturcentret Nikolaj, hvor Nexø i sin tid var blevet inspireret til at danne en ny forening, i 1983 en holografiudstilling på Nationalmuseet og i 1987 en retrospektiv maleriudstilling på kulturcentret Brandts Klædefabrik i Odense i anledning af 70-året for oktoberrevolutionen.

I Huset fandt der en omfattende foredragsvirksomhed sted med ugentlige foredrag i sæsonen, som typisk varede fra september til april/maj. Der var såvel danske som sovjetiske foredragsholdere. De sovjetiske foredragsholdere optrådte dels efter invitation fra Landsforeningen, dels blev det udnyttet, hvis de alligevel var i landet. Ifølge de gamle programmer berettede de sovjetiske foredragsholdere om emner som folkedemokratiets velsignelser, kultur, mindretalsrettigheder, sovjetmagtens positive betydning for den socio-økonomiske udvikling i rådsrepublikkerne samt freds- og udenrigspolitiske emner. Danske foredragsholdere berettede dels om kulturelle emner som Sovjetunionens arkitektur, kunst, litteratur, musikliv og pædagogik, den sovjetiske fredsvilje samt rejseoplevelser. I hver sæson afholdt Landsforeningen aftener, hvor det omfattende rejseprogram blev præsenteret. Desuden var der faste årlige markeringer af sovjetiske mærkedage som Sovjetarmeens dag, Lenins fødselsdag og årsdagen for oktoberrevolutionen. Andre venskabsforening som Dansk-Cubansk Forening, Dansk-Ungarsk Selskab og Dansk-Tjekkoslovakisk Selskab samt Danmarks Demokratiske Kvindeforbund lånte også lokaler i huset. Fra tid til anden blev der afholdt koncerter med sovjetiske eller danske kunstnere, der fortrinsvis spillede sovjetisk musik.

Husets eksistens betød, at landsforeningen og københavnsafdelingen smeltede endnu tættere sammen, da mange af foredragsarrangementer i lige så høj grad fandt sted i afdelingens regi. Der er ikke muligt på baggrund af det bevarede materiale at opgøre medlemstallet i perioden, men foreningen nåede i perioden sit største medlemstal med over 40 kollektive medlemmer og mindst 3000 individuelle medlemmer. Længst størsteparten var medlemmer i København, hvor der mindst en gang om ugen blev afholdt foredrag. Udover de gamle afdelinger i Aalborg, Aarhus, Esbjerg, Randers og Odense, opstod der i perioden nye afdelinger i Horsens, Silkeborg (som primært fungerede som en filmklub), Frederikshavn og Brøndby. I provinsafdelingerne løb sæsonen ligeledes typisk fra september til april og bestod af 1-2 månedlige foredrag, ligesom sociale arrangementer var med til at styrke den sociale sammenhængskraft i en social gruppe, hvor antallet af medlemmer var mere overskueligt. I Aarhus blev afdelingen nærmest et tilskud til det slaviske institut ved universitetet, da underviserne var stærkt engagerede i foreningen og forventede, at de studerende ligeledes deltog. Flere afdelinger fik egne lokaler, hvad enten det drejede sig primært om lagerlokaler eller mødelokaler. Det er derfor en spøjst oplevelse at læse i *PET-Kommissionens beretning* om mystiske overførsler i boligstøtte til Odenseafdelingen. Kommissionens udfordring var, at den ikke blot skulle undersøge PET's forhold, men også de overvågede miljøer, hvilket man forunderligt nok valgte at gøre ved at lade sig styre af indholdet i PET's arkiv, hvorved det mere blev en beretning, om hvad PET vidste

– eller mente at vide – om miljøerne. Det er på alle måder en problematisk tilgang, og hvis kommissionen havde været i stand til at sætte sig udover det, ville det som os andre have kunnet erkyndige sig om, at det ikke var mere gedulgt, end at der var tale om en bygning i det indre Odense, som afdelingen havde sat i stand, og som blev officielt indviet med deltagelse og tale af den sovjetiske ambassadør. Senere, efter et personopgør i den lokale ledelse, flyttede afdelingen til nye lokaler i Hunderupkvarteret.

Landsforeningen opbyggede gennem årene et omfattende bibliotek med sovjetisk litteratur, aviser og tidsskrifter. Efter bibliotekets faste bibliotekar blev afskediget i 1981, blev det drevet ved frivillig arbejdskraft, men med lektor i fysik og matematik på Frederiksberg Gymnasium Erik Stahl som en slags fast overordnet leder. På biblioteket var det foruden bøgerne muligt at låne forskellige aviser og tidsskrifter med videre tilsendt fra SSOD og den sovjetisk-danske forening. I 1988 bestod bibliotekets samling af 8-9000 bind, 7 forskellige aviser og 40 forskellige tidsskrifter samt herudover plader, bånd, dias og foto. 2/3 af bestanden var på russisk, den sidste 1/3 var på dansk, engelsk og tysk. 1989 blev det besluttet at omdanne biblioteket til et informationscenter med parabolantenne, der kunne modtage sovjetisk fjernsyn, og i det hele taget at modernisere biblioteket og rydde op i bestanden. Parabolantennen gjorde det muligt automatisk at optage nyhedsudsendelsen *Vremja* der blev sendt hver aften på sovjetisk stats-tv. Udsendelsen blev gemt i 30 dage, hvor interesserede havde mulighed for at komme i informationscentret og se den.

I Husets lokaler blev der i samarbejde med AOF under aftenskoleloven tilbudt undervisning i russisk. Til det formål var der udenom de dansk-sovjetiske kulturaftaler, der knyttede russiske lektorer til de danske universiteter, en særlig lektor tilknyttet venskabsforeningens russiskundervisning i aftenskoleform. Lektoren blev aflønnet direkte fra Moskva. F.eks. var der i 1980 12 hold på forskellige niveauer. Foruden den sovjetiske lektor var der to danske lærere tilknyttet. Derudover rådede foreningen over 2 stipendier til danske russiskstuderende ved danske universiteter på hhv. 5 og 10 måneder med mulighed for ophold ved et sovjetisk universitet. Kandidaterne blev udvalgt efter indstilling fra deres undervisere. Et andet tilbud var rettet mod russisklærere ved de danske gymnasier, der enten kunne komme til Sovjet på et sprogkursus eller deltage i et internationalt møde i Sovjetunionen for udenlandske lærere, der underviste i russisk som fremmedsprog.

Siden begyndelsen af 1970'erne havde foreningen udvidet sine rejseaktiviteter, og rejseafdelingen udviklede sig i årenes løb til et egentligt rejsebureau, der opererede på kommercielt plan på det sovjetiske rejsemarked. Hvert år blev der udsendt et omfattende program med 10-12 færdigsyede rejser til forskellige destinationer i Sovjetunionen og ofte med et tilknyttet tema som muligheden for at deltage i en bestemt markering af en sovjetisk mærkedag, eller de var rettet mod specifikke målgrupper som kvinder eller sundhedsarbejdere. Landsforeningens primære samarbejdspartner var sovjetisk LO's rejsebureau Centrotourist, der havde mulighed for at specialdesignere rejser takket være sit store netværk i alle afkroge af det sovjetiske samfund. Derfor kunne enhver gruppe på mindst 7 personer bestille en specialdesignet rejse til en af de 60 destinationer, som Centrotourist kunne tilbyde. Mange folkeskoler, gymnasier og

højre uddannelsesinstitutioner tog imod tilbuddet, ligesom kunder omfattede klubber og foreninger på en lang række arbejdspladser, hobbyforeninger benyttede sig også af mulighed for f.eks. at gå på svampejagt i USSR, mens der også er eksempler på at sølvbryllupspaar valgte at invitere familien til at fejre dagen med dem i Moskva. Det er ikke muligt på grundlag af det overlevende arkivmateriale at give en samlet vurdering af rejsegruppernes samlede antal, men det må fremhæves, at rejsebureauet ikke alene oppebar løn til to fuldtidsansatte medarbejdere, men også var den vigtigste officielle indtægtskilde for foreningen og i gode år udgjorde mindst 75 % af foreningens indtægter i det officielle regnskab. Rejsebranchen var dog også en usikker størrelse. I forbindelse med OL i Moskva i 1980 brændte foreningen inde med et stort antal usolgte eller aflyste rejser pga. den sovjetiske invasion af Afghanistan, hvilket bragte den i stor gæld, som til gengæld blev overkommet ved nærmest at have monopol på at sælge rejser og billetter til danske tilskuere i forbindelse med kvalifikationskampen til VM i fodbold mellem Sovjetunionen og Danmark.

På kongressen i 1983 blev det besluttet at oprette et såkaldt oplysningsudvalg. Baggrunden var et ønske om at indgå i den såkaldte fredskamp, dvs. den sovjetisk initierede kampagne mod NATO's dobbeltbeslutning om, at enten fjernede Sovjetunionen sine nyopstillede SS-20 (atom)raketter, eller også ville NATO svare igen med at opstille 572 moderniserede atomraketter i de vesteuropæiske medlemslande. De kommunistisk kontrollerede dele af fredsbevægelsen gik straks ind i den sovjetiske kampagne for at ophidse en offentlig opinion imod NATO's beslutning. Resultatet af udvalgets arbejde blev udgivelsen af en række tematiserede fredsaviser. I 1983 udkom en avis med den sigende titel *Vil russerne krig?*. Svaret var på baggrund af artikler om sovjetisk fredsvilje og nedrustningsforslag og uddrag af et interview med den sovjetiske udenrigspolitiske kommentator og centralkomiteemedlem Georgij Arbatov et rungende nej, men med fremhævelse af anklager om især USA's aggressive hensigter i Europa.

I en anden avis fra 1987, *SDI – Pentagonstrategernes førsteslagsplan* (imod det amerikanske såkaldte stjerneskrigsprogram) blev det af Ingmar Wagner forklaret, at der var tale om en objektiv tryksag, fordi den både kritiserede de amerikanske planer om militarisering af rummet og redegjorde for de seneste sovjetiske nedrustningsforslag. Hvordan det sovjetiske forslag om Norden som atomvåbenfri zone hang sammen med stationeringen af sovjetiske atomraketter på Kola halvøen lykkedes det dog aldrig en anden skribent at (bort)forklare.

Fredsaviserne er tydeligt eksempel på, hvordan foreningen fortsat så det som sin vigtigste opgave at være et dansksproget talerør for Sovjetunionen og sovjetiske udenrigspolitiske målsætninger.

Når man ser tilbage på Landsforeningens gyldne periode i Venskabshuset i Vester Voldgade, er det ikke urimeligt at hævde, at selvom foreningen efter besættelsestiden havde valgt at fastholde Dansk-Russisk Samvirke som organisation, så var Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen i høj grad både i ånden, virksomhedsformer, medlemstal og udbredelse i langt højere grad et barn af SUV.

Men som det også havde været tilfældet for SUV, løb Landsforeningen ind i problemer. Hvor perioden fra midt i 1970'erne til midten af 1980'erne havde været foreningens storhedstid, betød tiden med Gorbatsjovs reformer, kendt som Glasnost og Perestrojka, en begyndende tilbagegangstid for foreningen. Omstruktureringer i de sovjetiske kultur- og rejseorganisationer betød, at mangeårige velafprøvede og pålidelige samarbejdspartnere forsvandt, og at det ikke var muligt at finde lige så velfungerende eller pålidelige erstatninger. Heller ikke kulturdagenes folkløristiske tilsnit kunne tiltrække sig den samme interesse som tidligere og efter et par forgæves forsøg blev de – også i lyset af det begyndende opbrud i Sovjetunionen – besluttet at indstille dem i 1990.

Samtidig måtte Landsforeningen erkende, at der i hvert fald i København på trods af – eller måske mere præcist netop på grund af – det høje aktivitetsniveau blev afholdt alt for mange arrangementer med alt for få deltagere, som ved alt for mange foredrag i Venskabshuset kunne tælles på en eller i bedste fald to hænder (det er ikke på grundlag af det bevarede materiale muligt at vurdere fremmødet ved arrangementer i provinsafdelinger)

Samtidig måtte foreningen, primært i skikkelse af Asger Pedersen, overfor pressen i forbindelse med Landsforeningens kongres i 1990 offentligt anerkende, at foreningens virksomhed i alt for høj grad havde haft et bedaget arbejdsmønster og programtilbud, ikke havde formået at forny sig og værst af alt havde haft et alt for propagandistisk tilsnit i sit virke og offentlige image.

Der var en ubetinget erkendelse af, at der var behov for reform og nytænkning, hvis foreningen skulle overleve, måtte den helt grundlæggende reformere sig.

KAPITEL 3

Transformationer i en ny verdens(u)orden

Det var aldrig nogensinde Mikail Gorbatsjovs intention, at Sovjetunionen skulle gå i opløsning, det var et uheld, og han gjorde det ikke med vilje, men på den anden side, havde han i modsætning til sine forgængere på posten som den øverste leder af Sovjetunionens Kommunistiske Parti (den reelt øverste autokrat i diktaturstaten) heller ikke viljen til at anvende de magtmidler, der stod til hans rådighed for at holde sammen på Unionen af Socialistiske Sovjetrepublikker. Mikhail Gorbatsjov troede oprigtigt på sit projekt. At Glasnost (en lempelse af censuren så der ville blive et offentligt rum til at drøfte samfundsproblemerne) ville skabe mulighed for Perestrojka (en ombygning af det sovjetiske system så det ville blive dynamisk og vækstende), men han endte med at slippe en ånd ud af flasken som han snarere ikke ville end kunne kontrollere efterfølgende.

Der er givet mange forklaringer på Sovjetunionens opløsning. Den værste af slagsen er den såkaldte triumfalistiske forklaringsmodel, der argumenter for, at det var Ronald Reagan, der med sit såkaldte stjernekrigsprogram og tilsvarende indsatser tvang Sovjetunionen økonomisk i knæ og dermed besejrede modstanderen. Det er en på alle måder alt for forsimplet forklaringsmodel, især fordi flere samtidige observatører påpegede, at det ikke var Reagans hensigt. Det er ikke nødvendigvis muligt at udpege en sejrherre ved afslutningen af en international systemkonflikt — og muligvis heller ikke en tabende part — men det kan konstateres, at det system, der går i opløsning, og dermed bringer systemkonflikten til ende, ikke kan siges at have sejret. Der må derfor peges på en række af flere årsager, når forklaringerne på Sovjetunionens opløsning skal søges (selvom der her kun er plads til en kortfattet gennemgang). Den måske vigtigste var den lange periode af økonomisk stagnation op til sammenbruddet kombineret med en stadig bedre og mere veluddannet middelklasse i byerne, der blev desillusionerede med samfundsudviklingen og ikke kunne tilslutte sig statens ideologi, hvilket førte til en erosion af statens marxistisk-leninistiske grundlag, samtidig med partiets og myndighedernes svækkelse af kontrollen over befolkning og virkningen af nationale centrifugalkræfter. Det fejlslagne kupforsøg i august 1991 førte Boris Jeltsin til magten som den russiske sovjetrepublikks stærke mand, og han ønskede langt mere vidtrækkende reformer end Gorbatsjov. Den 8. december 1991 mødtes lederne af den russiske (Boris Jeltsin), den ukrainske (Leonid Kravtjuk) og den belarusiske (Stanislav Sjuskevitsj) rådsrepublik og indgik en aftale om Sovjetunionens opløsning. Alle tre lande blev betragtet som stiftende medlemmer af FN, og også for de øvrige efterfølgerstater var optagelsen i FN en ren formalitetssag.

Boris Jeltsins oprindelige politiske projekt kan beskrives som en så drastisk sam-

fundsomvæltning, at Sovjetunionen aldrig mere ville kunne genopstå. Der var to veje til en sådan samfundstransformation, enten gradualisme, hvor overgangen fandt sted som en række statsstyrede trin, eller chokterapi, hvor der sker en fuldstændig liberalisering af økonomien og alle fastpriser ophæves. Rusland valgte den sidste model. En række vestlige ultraliberalistiske økonomer blev sluppet løs på den russiske befolkning og brugte dem som et eksperimentarium for deres økonomiske reformer. Privatisering af de statslige virksomheder i Rusland foregik under tvivlsomme forhold, og kaldtes i folkemunde for "piratiseringen". Samtidig havde Jeltsin ikke et flertal for sin politik i det russiske parlament. I sidste ende valgte han at sætte styrker ind og beskydde den russiske parlamentsbygning og gennemtvinge en ny grundlov, der sikrede et stærkt præsidentembede overfor et svagt parlamentarisk tokammersystem (Duma og Føderationsråd). Resultatet af valgene til såvel grundlovsændringer som præsidentembedet i 1996 var stærkt tvivlsomme, og selv stærke kritikere af Vladimir Putin som journalisten Mikhail Zygar har påpeget, at erosionen af det russiske demokrati i meget høj grad begyndte allerede under Jeltsin. Samtidig slog de vestlige økonomers eksperimenter fejl, og i august 1998 gik Rusland de facto statsbankerot. Det kan ikke undre, at størstedelen af den russiske befolkning siden da har set med stor skepsis på markedsøkonomisk liberalt demokrati, når de forbinder det med massearbejdsløshed, hyperinflation, udhulingen af reallønnen, opsparingerne og pensionerne og hertil en følelse af nederlag og tab af international prestige.

Det sidste var heller ikke helt urimeligt, når man ser på Vestens behandling af Rusland i 1990'erne. Svenske historikere som Kristian Gerner taler ofte om, at Jerntæppet blev udskiftet med et *Hjärnridån* (et "hjernetæppe"), hvor der fra vestlige politikeres og også befolkningers side blev set ned på russerne som nogle lidt tilbagestående og måske ligefrem dumme lillebrødre, der blot skulle bøje nakken og forstå og finde sig i deres plads langt længere nede i den internationale hakkeorden i den nye unipolære verdensorden. Dette kom ikke bare til udtryk ved de vestlige økonomers hærgen, men også i manglende lydhørhed overfor russiske udenrigs- og sikkerhedspolitiske interesser som f.eks. i spørgsmålet om afslutningen på de jugoslaviske borgerkrige eller russiske forslag til ændringer i den kollektive sikkerhedsorden i Europa, om end de aldrig klart kunne definere, hvad de ønskede at sætte i stedet for NATO. Der blev ikke (og bliver fortsat ikke) lyttet, fordi der var en besynderlig ide om, at alle verdens befolkninger gerne ville have det samme markedsøkonomiske og liberale samfundssystem som hos "os" i Vesten. Heller ikke selvom en række meningsmålinger blandt den russiske befolkning gentagne gange har vist, at den almindelige russer hellere så, at Rusland fandt sin egen vej til modernisering fremfor slavisk at følge vestlige modeller. Selvom det betyder, at Vesten i 1990'erne tabte bolden og ikke gjorde nok for at hjælpe Rusland på fode igen, så skal det heller ikke bortforklare, at Rusland med tiden blev mere revanchistisk, konfrontatorisk og selvhævdende overfor Vesten, men spørgsmålet er, om forløbet ville være kunnet blive et andet, hvis man fra vestlig side havde handlet anderledes i 90'erne.

I sidste ende slog Boris Jeltsins politiske projekt fejl. Stadig mere syg og afkræftet søgte han efter en vej ud af politik, hvor han kunne indsætte en person, der var så loyal, at han, ligesom han havde aftalt det med Gorbatsjov, at denne kunne overdrage

magten til ham uden at frygte selv at blive retsforfulgt efterfølgende.

Efter en periode med svingdør i på premierministerposten i slutningen af 1990'erne faldt valget på den dengang temmelig ukendte FSB-chef Vladimir Putin, som med baggrund i sine erfaringer fra systemsammenbrud i DDR og USSR ønskede et politisk system med en stærk systembevarende statsmagt som udgangspunkt for at formulere indenrigs-, udenrigs- og sikkerhedspolitikken.

Nytårsaften 1999 trådte Boris Jeltsin frivilligt tilbage som præsident og overlod posten som (fungerende) præsident til Vladimir Putin frem til det kommende præsidentvalg. Samme dag indeholdt en række russiske aviser en kronik, der var signeret af Putin og indeholdt en form for politisk program. Heri stod der at læse, at han afviste såvel den sovjetiske fortids samfundsøkonomiske model, som de vestlige såkaldte eksperters hærgen, og at Rusland skulle finde sin egen vej, som skulle bygge på "gosudarstvennitjestvo" (en stærk stat med ansvaret for at gennemføre samfundsreformer), "derzjavnost" (det skulle igen være positivt at udvise stolthed over at være russer og patriot) og opbygningen af en effektiv økonomi på grundlag af videnskab, innovation og teknologiudvikling. Endemålet hermed skulle være at Rusland kunne blive genrejst som en stormagt på den internationale scene. Der var tale om et langsigtet projekt, og da han havde vundet præsidentvalget i 2000, indgik han det, mange kommentatorer siden har beskrevet som "en social kontrakt" med den russiske befolkning, der gik ud på at de fik velstandsstigninger til gengæld for at overlade et magtmonopol til præsidenten. Putins politik og hans person opnåede en overordentlig stor popularitet i den russiske befolkning, ikke mindst da han i modsætning til Gorbatsjov blev hjulpet på vej af verdensmarkedspriserne på råstoffer (som altid har været den store udfordring for russisk økonomi). Dette flyttede russiske økonomi fra at være den 22. til den 6. største i verden, mens de deraf afsmittende velstandsstigninger (selv på trods af den voldsomme og udbredte korruption) betød, at Rusland fik den hurtigst voksende middelklasse målt på BNP pro capita i BRIC-landene. Også internationalt var Rusland en troværdig samarbejdspartner ikke mindst i forlængelse af 9/11 og "krigen mod terror", hvor Rusland stillede militære baser til rådighed for den amerikansk ledede militæralliance.

Selvom en sovjetisk vittighed omkring 2008 lød: "Hvad er demokrati? Det er præsidentens ret til at vælge sin efterfølger", så kan der med rimelighed argumenteres for, at hvis Vladimir Putin var trådt tilbage ved udløbet af sin anden præsidentperiode, så ville han have været en succeshistorie, der havde sikret en betydelig velfærdsstigning i det russiske samfund og internationalt gjort Rusland til en troværdig samarbejdspartner.

I stedet valgte Vladimir Putin og hans politiske allierede som Dmitrij Medvedev at fastholde magten ved, at de to for en præsidentperiode byttede poster. Som vi har set, var det i befolkningen oprindeligt en populær beslutning. Men i forbindelse med parlaments- og præsidentvalgene i 2010 og 2012 skete der noget uventet. Også borgere, der ikke hørte til de normalt små kredse af liberale eller stærkt venstreorienterede, gik på gaden for at demonstrere mod den udbredte valgsvindel i forbindelse med Putins (gen)valg til præsidentposten og især den udbredte korruption. I forlængelse heraf brød den sociale kontrakt mellem Putin og befolkningen i stykker. Det førte til det,

der er blevet benævnt den anden sociale kontrakt, og som havde et mere nationalistisk og revanchistisk grundlag ved at tage udgangspunkt i zar Nikolaj den førstes tre principper om autokrati, ortodoksi og etniske russeres forrang i en multietnisk statsdannelse. Den nye samfundsfortælling indeholdt også en fortælling om et Rusland, der var en unik stat, som skulle beskytte sin unikke identitet, og som havde ret til at finde sin egen vej til en retfærdig plads i solen, men at der eksisterede et verdenssamfund, som ikke ville acceptere et sådant retfærdigt krav og derfor forsøgte at holde Rusland nede, hvilket betød, at Rusland var omgivet af fjender fra ”det kollektive Vesten”, og at alle samfundsgrupper derfor måtte stå sammen om at beskytte det unikke Rusland mod denne trussel ved ubetinget loyalt at støtte op om magthaverne, for hvis man ikke gjorde det, måtte det betyde, at man støttede de fjendtlige udenlandske kræfter. Den nye fortælling indeholdt også et synspunkt om, at Rusland havde ret til en førsteposition i en form for særlig slavisk verden, som med udgangspunkt i den middelalderlige Kievskaja Rus omfattede vore dages Rusland, Belarus og Ukraine, selvom sidstnævnte ikke ønskede at være juniorpartnere i et eller russisk projekt, men ville søge sin egen vej til integration i Europa og de europæiske multilaterale samarbejdsorganisationer.

På den baggrund virker det ikke ulogisk, at den folkeretsstridige invasion, besættelse og annektering af halvøen Krim blev det element, der skulle skabe folkelig opbakning til den nye socialkontrakt og det gamle programpunkt om at genrejse Rusland til en stormagt uanset omkostningerne – både samfundsøkonomisk og i tabet af international prestige og troværdig.

For Dansk-Russisk Forening fik det også den betydning, at man i perioden omhandlede i dette kapitel bevægede sig fra at skulle operere i en international ramme, hvor Rusland blev opfattet som en lidt kuriøs, men dog troværdig og måske ligefrem perspektivrig samarbejdspartner i en forventet unipolær liberal verdensorden til en international ramme, hvor Rusland bredt i den offentlige mening blev opfattet negativt, af nogle ligefrem som en politisk og militær trussel, i en multipolær verdens(u)orden.

Af og til støder man på de sociale medier på en kommentar fra personer fra (tidligere) kommunistiske cirkler om Dansk-Russisk Forening, som regel er de småbitre, og handler om, at foreningen skulle være blevet højreorienteret. Det er egentlig en underlig kritik, når man påtænker medlemsudviklingen siden 1991. Som nævnt ovenfor er det ikke muligt at fastslå foreningens medlemstal i slutningen af 1980'erne, nogle steder hævdes det, at der var 3000 individuelle medlemmer på landsplan (hvad der lyder mest sandsynligt), i andre at tallet skulle dække København alene. Under alle omstændigheder var medlemstallet alene for den københavnske afdeling faldet til 850 i 1991. Faldet skyldtes, at primært kommunisterne ikke længere kunne se en årsag til at være medlemmer, når der ikke fandtes den ideologiske tilknytning til Sovjetunionen, som i stedet for interesse for sprog, kunst og kultur havde været den primære årsag til medlemskabet. Formanden for Københavns-afdelingen udtalte direkte i et interview i den sovjetiske dansksprogede udgivelse *Glasnost*, at han ikke længere så

en grund til at være medlem, og at det alene skyldes det manglende ideologiske incitament. Også Ingmar Wagner trak sig ud af foreningens ledelse i 1992.

Det var ikke kun medlemsgrundlaget, der smuldrede i de år. Også økonomien brød sammen. I kongresperioden november 1990 til februar 1992 havde foreningen en omsætning på godt 1 million kr., mens der i kongresperioden marts 1992 til juni 1993 var en omsætning på godt 68.000 kr. På den anden side faldt underskuddet på driften i de respektive perioder hver af 16 måneder fra 223.000 kr. i den første periode til 39.600, mens egenkapitalen skrumpede fra 322.778 kr. til 99.777 kr.

Allerede i sommeren 1991 stod det klart, at Sovjetunionen ikke ville eller kunne fortsætte med at finansiere foreningen med sort-røde rubler. Bernhardt Tastesten (tidl. MF S), som på det tidspunkt var statsrevisor, beklagede sig på et hovedbestyrelsesmøde ligefrem over, at en fremmed magt ikke betalte de sorte penge til en påstået uafhængig dansk civilsamfundsorganisation, som den plejede. Men for hovedbestyrelsen var skriften på væggen klar. Uden det sovjetiske økonomiske tilskud kunne foreningen ikke betale løn til medarbejderne eller husleje for at bruge det sovjetisk ejede Venskabshus i Vester Voldgade. Derfor blev medarbejderne sagt op efter funktionærlovens regler til fratrædelse pr. 1. september 1991 og med udbetaling af løntilgodehavender, og foreningen fraflyttede huset, som blev overtaget og drevet videre af den russiske stat under navnet Russisk Center for Videnskab og Kultur (senere Ruslands Hus) frem til nedlukningen i forbindelse med den russisk-ukrainske krig.

Endnu en gang var Asger Pedersen forudseende. Først havde han sikret, at aktiviteterne i rejseafdelingen blev flyttet over i et anpartsselskab med foreningen som eneandpartshaver og skiftede navn til Eurasia Rejser, så den ikke, som det f.eks. blev tilfældet med den svenske venskabsforening trak foreningen med ned økonomisk, da det sovjetiske rejsemarked brød sammen. Senere fik Asger Pedersen mulighed for sammen med foreningens kasserer Bo Fisker som sleeping partner at overtage Eurasia Rejser og drive den videre i kælderbutikken, hvor boghandlen tidligere havde haft til huse. Rejsebureauet eksisterede til anden halvdel af 1990'erne, hvorefter det måtte lukke.

Erkendelsen af behovet for at måtte forandre sig kom første gang til udtryk allerede ved kongressen i 1990, hvor hovedbestyrelsen udsendte et visionspapir, hvor det blandt andet hed, at foreningen blev nødt til at være en forening, "der hverken i teorien eller i praksis er båret af partipolitik", som skulle være udadvendt og ikke en "lukket loge, men samarbejde med alle der måtte ønske det", og som skulle udvikle sig til en forening, som selvstændigt forholdt sig til udviklingen i Sovjetunionen.

På det grundlag arbejdede de, der var blevet tilbage af interesse og ikke havde forladt den af ideologiske årsager (og med Asger Pedersen som den afgørende drivkraft), videre med mulighederne for at omstrukturere og fremtidssikre foreningen.

Også for Hermod Lannung var det afgørende, at foreningen kunne fortsætte, uanset at det måtte blive under en ny form. Hans store interesse for Rusland/Sovjetunionen havde ikke begrænset sig til de ideologiske aspekter, men var båret af en livslang begejstring for russisk kunst og kultur, historie og samfundsforhold samt en insisteren

på et dialogbaseret verdenssyn. Denne holdning kom meget tydeligt frem på det ide-seminar, foreningen indkaldte til i januar 1992. I indbydelsen hed det, at der havde været en epokegørende udvikling i Sovjetunionen, som nu stillede foreningen overfor nye væsentlige udfordringer, og at det måtte stå klart, at arbejdet ikke længere kunne udføres efter gamle utidssvarende modeller, og det derfor var nødvendigt at gå nye og uprøvede veje, hvilket også ville kræve, at der blev fundet inspiration til nye organisatoriske rammer.

I sin velkomsttale til de 45 fremmødte deltagere sagde Hermod Lannung blandt andet følgende:

"Jeg byder hjertelig velkommen og takker jer, fordi I er kommet til stede til dette seminar, der handler om foreningens fremtid og – håber jeg – vil give os gode råd og ideer /.../ De store omvæltninger, der er sket derovre, især siden 1985, fra et stort imperium på 15 sovjetrepublikker til et nu løsere statssamfund imellem 11 selvstændige republikker /.../ har tilvejebragt en helt ny situation for os. Den kræver alvorlige overvejelser m.h.t. muligheder, udfordringer og perspektiver i det fremtidige samarbejde, der gerne skulle blive så bredt og så levende som muligt".

Seminaret blev indledt med oplæg af Lasse Budtz (S), Peter Duetoft (CD) og Pia Rasmussen (kontorchef, Det Danske Kulturinstitut). Der blev opstillet 3 mulige scenarier.

- 1: Foreningen kunne opløses, fordi der ikke længere var behov for den.
- 2: Foreningen skulle beskæftige sig med alle SNG-landene.
- 3: Foreningen skulle alene beskæftige sig med den nye russiske statsdannelse.

Der var enighed om, at hvis den fortsatte, måtte det blive på et langt bredere tværpolitisk grundlag og med meget af fortiden lagt godt og grundigt bag sig.

På den baggrund arbejdede et særligt kongresudvalg videre med spørgsmålet og indstillede måneden efter på en ekstraordinær kongres, at foreningen skulle skifte navn til Dansk-Russisk Forening. Hvilket blev vedtaget sammen med en ny organisationsstruktur. Der blev valgt en hovedbestyrelse på 15 medlemmer, og det blev erkendt, at der kun var økonomi til at fortsætte baseret på frivillig, ulønnet, arbejdskraft. Takket være et samarbejde med ASF Dansk Folkehjælp siden jordskælvet i Armenien i 1988 var det muligt i en periode at få sekretariatsbistand derfra.

Det helt centrale var formuleringen af den nye formålsparagraf, hvori det hed, at forening skulle arbejde på demokratiets og menneskerettighedernes grundlag og være uafhængig af partipolitik, der betød, at hvis de to første begreber ikke skulle være tomme fraser, som de havde været det i sovjettiden, så var det helt afgørende, at foreningens medlemmer trak en streg i sandet og ikke længere ville lade sig styre af ét dansk partis diktater eller den inden- og udenrigspolitiske linie i det land, man inte-

resserede sig for. Det officielle Ruslands repræsentanter i Danmark blev potentielle samarbejdspartnere – ikke som før i en ukritisk gensidig monolog, men i en ikke nødvendigvis ukritisk dialog.

For Københavnsafdelingen var det under de givne forhold muligt at fortsætte arbejdet med offentlige folkeoplysende foredrag om emner i relation til det nye Ruslands samfundsforhold, økonomi, kulturliv og historie.

I midten af 1990'erne blev der på initiativ af landsnæstformand Bernhardt Tastesen iværksat en kampagne for at skabe nye afdelinger og genoplive de eksisterende. Det lykkedes at oprette nye afdelinger i Kolding, på Lolland-Falster, Horsens, Åbenrå og Næstved. I Esbjerg kom der igen mere gang i aktiviteterne. I Aarhus havde den gamle afdeling løsrevet sig fra landsorganisationen efter Sovjetunionens sammenbrud, men herefter gået ind, så en ny afdeling var blevet startet op. I Odense tog eventyreren Vagn Tyrsted Rasmussen initiativ til at genoplive afdelingen fra sin dvaletilstand. Efter et stormfuldt møde på kulturcenter Badstuen om det sidste referat fra sovjettiden, blev det besluttet at lægge fortiden bag sig og starte forfra på et folkeoplysende grundlag. I Aalborg var såvel den afdeling som afdelingen i Frederikshavn gået i dvale, mens en valgt fælles bestyrelse passede på pengekassen. På opfordring fra Tastesen mødtes gamle og nye kræfter til en generalforsamling, og der blev valgt en bestyrelse, som kunne sætte gang i forskellige arrangementer, primært foredrag.

Fra landsorganisationen blev der støttet op om de lokale initiativer ved i en periode at gennemføre særlige bestyrelseskonferencer i år uden landsmøde.

I forbindelse med 75-års jubilæet i 1999 kunne det konstateres, at der eksisterede 10 lokale afdelinger; Aalborg, Aarhus Amt, Horsens, Kolding, Esbjerg, Sønderjylland, Fyns Amt, Lolland-Falster-Møn, Sydsjælland og København. Provinsafdelingerne havde tilsammen 350 medlemmer, mens Københavnsafdelingen i sig selv kunne mønstre 250 medlemmer. Foreningens sammensætning var allerede blevet bekræftet ved kongressen i 1996, hvor Bernhardt Tastesen efter Hermod Lannungs bortgang blev valgt til formand og sammen med de tre landsnæstformænd og landskassereren udgjorde forretningsudvalget i en hovedbestyrelse på i alt 15 og med betydelig lokal repræsentation.

Den store betydning af lokalafdelingerne blev bekræftet i en stadig mere decentraliseret struktur, hvor lokalafdelingerne havde en nærmest ubegrænset autonomi til selv at beskæftige sig med de Ruslandsrelaterede emner, de måtte finde relevante og interessante. En række programmer fra afdelingen i Odense omkring årtusindeskiftet viser, at virksomheden i en lokalafdeling var bygget op om 1-2 foredragsrækker i sæsonen, som gik fra september til maj/juni med et par indlagte sammenkomster for at styrke det sociale sammenhold. Sæsonen sluttede traditionelt med besøg hos Vagn og Aage Tyrsted Rasmussen på gården ved Kertinge Nor omkring grundlovsdag, og i en periode blev der afholdt et loppemarked med russiske effekter i forbindelse med sommerarrangementet. Foredragsholderne var en kombination af forskere, russere bosiddende i Danmark og danskere, som gjorde forretninger eller af andre årsager kunne berette om deres oplevelser i Rusland. I det omfang det har været muligt at identificere op-

lysninger om aktiviteterne i de lokalafdelinger, tegner de et tilsvarende billede af, at der var tale om primært folkeoplysende virksomhed med fokus på det talte, levende ord.

Landsorganisationens påtog sig en opgave med at støtte op om lokalafdelingernes arbejde ved at søge midler fra danske tilskudspuljer til støtte for tværregionale projekter. Med støtte fra Tips- og Lottomidlerne blev det muligt at rejse midler til at genindføre russiske kulturuger, hvor afdelingerne blev tilbudt en kombination af foredrag, underholdning i form af koncerter eller teaterforestillinger, filmforevisninger og udstillinger. For eksempel bød de russiske kulturuger i Odense i september 1999 på en udstilling af russiske ikoner, ortodoks gudstjeneste i en odenseansk kirke og foredragsaftener henholdsvis om udviklingen i russisk landbrug og om den russiske nationaldigter A.S. Pusjkin.

Med støttemidler fra Demokratifonden (den oprindelige, der blev nedlagt alt for tidligt, men hvor politikerne siden i det mindste har lært af deres fejl og oprettet en ny) blev det muligt at invitere delegationer fra Rusland på studiebesøg i Danmark. For eksempel var foreningen værter for en delegation på 8 personer fra Kaliningrad bestående af politikere, embedsmænd, civilsamfundsrepræsentanter og kunstnere, som skulle studere demokrati, civilsamfund, folkeoplysning, kulturliv og socialt arbejde gennem besøg ved offentlige og private institutioner og organisationer i Aalborg.

Takket være støtte fra Hermod Lannungs Fond fik 6 lokale medlemmer af Dansk-Russisk Forening i 2004 mulighed for at deltage som internationale valgobservatører ved det russiske præsidentvalg, hvor den udsendte delegation kunne konstatere, at valget havde været relativt frit (især med tanke på, hvordan det siden er gået med graden af frihed ved russiske valghandlinger), men at der manglede en demokratisk tradition, aktive græsrodder og aktivister og dermed også en mere levende valgkamp med møder og valgplakater, som vi kender det fra Danmark, men at de observerede valgsteder i øvrigt levede op til de krav for et demokratisk gennemført valg, man med rette kan og bør stille.

Bernhardt Tastesen blev efter en enkelt periode efterfuldt på formandsposten af den socialdemokratiske fagforeningsmand Kjeld Aakjær, der i sin periode lagde stor vægt på det internationale arbejde omkring Østersøen. Engagementet kom særligt til udtryk i bestræbelserne på at oprette et civilsamfundssamarbejde i Østersølandene, der blev realiseret fra 2001 som parallelaktiviteter for civilsamfundsrepræsentanter i forbindelse med de årlige topmøder i Østersørådet. For at gennemføre aktiviteterne og holde forbindelsen mellem de årlige NGO-møder blev der i hvert af Østersølandene samt Island og Norge oprettet en national platform af civilsamfundsorganisationer. Repræsentanter fra Dansk-Russisk Forenings lokalafdelinger har hvert år siden deltaget i de årlige møder, der har fundet sted i såvel Rusland som de øvrige Østersølande. I Danmark er Østersø NGO Netværk, Danmark stadig en aktiv platform og samlingspunkt for civilsamfundsorganisationer, som arbejder aktivt med spørgsmål om Norden og Østersøregionen, selvom de årlige møder foreløbigt blev indstillet i tiden omkring

I mange år var den årlige Ruslandskonference den vigtigste begivenhed organiseret af Landsforeningen. Ruslandskonferencerne blev til allerede i 1989 med inspiration i en tale af Michail Gorbatsjov i FN's generalforsamling. Initiativet blev taget af Asger Pedersen stærkt støttet af Hermod Lannung, der frem til sin død talte ved alle konferencerne og gennem sin fond støttede den økonomisk, en tradition for støtte, der har været afgørende for, at de frem til corona-pandemien kunne gennemføres i snit en gang om året. De første år blev de afholdt i Venskabshuset, men efter Lannungs ønske blev de med tiden flyttet til Fællessalen på Christiansborg, hvor de med få undtagelser, når andre arrangementer havde fortrinsret til salen, blev afholdt for en som regel fyldt sal af tilhørere som en ægte Københavnerbegivenhed, der nåede langt udover foreningens medlemskreds.

Den første conference havde som nævnt et udgangspunkt i tanker fremsat i FN's generalforsamling, mens der året efter var fokus på Gorbatsjovs udsagn om "et fælles europæisk hus" (uden at det tog højde for, at det var endnu et forsøg på at splitte den vestlige transatlantiske alliance). I alle årene frem til Lannungs død var der ved konferencerne tale om udenrigs- og sikkerhedspolitiske emner, og ved mange af dem var Lannung selv på talerstolen for at gentage sit livslange budskab om behovet for samarbejde og overstatslig atomvåbenkontrol i regi af FN. Efter Lannungs død fortsatte Hermod Lannungs Fond i hans ånd med at sikre det økonomiske grundlag for at konferencerne fortsat kunne gennemføres. Den økonomiske støtte betød også, at det efterhånden var muligt at udvide konceptet for konferencerne med en provinskonference arrangeret på skift af provinsafdelingerne og med deltagelse af de inviterede russiske gæster, der dermed kunne nå ud til en større del af den danske offentlighed også udenfor hovedstaden.

Efter årtusindeskiftet havde konferencerne overordnede temaer, som sigtede mod at beskæftige sig emner, der fortsat er aktuelle frem til i dag. Eksempler på konferencer er "Danmark og Rusland og den globale sikkerhed i den ny verdensorden" (2003), "Historiens og traditionens betydning for Rusland af i dag" (2007), "Demokratiets vilkår i dagens Rusland" (2010), "Det handelsmæssige og økonomiske samarbejde mellem Danmark og Rusland" (2011), "Efter valgene: Rusland og omverdenen" (2012) og "Rusland som retssamfund" (2013).

Konferencerne blev til som et samarbejde mellem Dansk-Russisk Forening og FN-forbundet som faste partnere i en partnerskabskreds, som på forskellige tidspunkter også talte Arbejderbevægelsens Internationale Forum, Det Radikale Venstres Udenrigspolitiske Udvalg og stadig tæller Den danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder og Østersø NGO Netværk, Danmark.

Som nævnt lagde provinskonferencerne sig tematisk op ad hovedkonferencen i København. F.eks. havde provinskonferencen i 2007, afholdt på Syddansk Universitet i Odense, overskriften "Ruslands skjulte historie", mens provinskonferencen 2012 blev afviklet på Aarhus Universitet med overskriften "Efter valgene: Tendenser og udfordringer".

Gennem årene blev der inviteret både russiske og danske oplægsholdere til at deltage i konferencerne. De russiske oplægsholdere har både talt oppositionens stemmer som f.eks. (ved en særlig livlig konference) den daværende formand for det liberale oppositionsparti Jabloko, journalister og redaktører fra oppositionsavisen *Novaja Gazeta* (og også Anna Politkovskaja nåede til Danmark som foreningens gæst), forskere som historikere, økonomer og politologer og civilsamfundsrepræsentanter, men også det officielle Rusland i form af parlamentsmedlemmer, embedsmænd, ambassadører og andre diplomater fra den russiske ambassade i Danmark eller det russiske kulturinstitut. To principper var afgørende for udsendelsen af invitationer; for det første at det kunne forventes, at oplægsholderen ville have noget væsentligt at bidrage med i forhold til konferencens tema, og at de ville deltage på den præmis, at der ville blive tale om en fri og åben debat, som de forventedes at engagere sig i. Dette viste sig altid at være tilfældet. Tilsvarende har der fra dansk side været deltagelse af journalister, forskere, civilsamfundsrepræsentanter, erhvervsfolk og politikere (med divergerende syn på Rusland og landets samfundsudvikling), som ligeledes altid engagerede sig energisk på de givne betingelser.

Ruslandskonferencerne var bygget op omkring det princip, at man ønskede deltagelse af både russiske og danske talere samt mulighed for, at tilhørerne i så høj grad som muligt kunne indgå i debatten. Ligesom et medlem af Folketinget hvert år bød velkommen og var vært for konferencen (og foreningen er stor tak skyldig til de mange politikere, som gennem årene på tværs af partierne har sagt ja til at påtage sig rollen), hvilket ikke bare sikrede, at konferencen kunne gennemføres på Christiansborg, men også at de folkevalgte politikere derved havde mulighed for at vælge at lytte eller deltage. Dette lå fuldkommen i tråd med den nytolkning af foreningens mission med at virke i demokratiets og det frie ords ånd. For at sikre denne muligheds fuldkomne udnyttelse blev det fra starten besluttet at alle konferencer skulle gennemføres på dansk og russisk med simultantolkning (med årene i altid kvalificerede hænder hos Elena Buggeskov og Sten Jacobsen), så alle havde mulighed for at kunne udtrykke sig frit og præcist på deres modersmål. Igennem alle årene har det tydeligt fremgået af programmerne for konferencerne, at de har været sponsoreret af Hermod Lannungs Fond – et princip, der også har fundet anvendelse ved alle andre projekter i foreningens regi, som har været finansieret med eksterne midler, og som skal forstås som en del af det fortsatte projekt med at bryde med tiden før 1992 ved åbent og offentligt at erklære, hvordan økonomien bag virksomheden hænger sammen.

Konferencekonceptet forblev ikke en ren landsforeningsopgave. På initiativ af den mangeårige landsekretær og formand for afdelingen på Sydsjælland, Gunvor Andersen, tog en kreds omkring Dansk-Russisk Forening Sjælland initiativ til en selvstændig konferencerække i perioden 2012-2016 under temaet ”Grundtvig og Rusland” på fire konferencer (3 i Danmark og 1 i Rusland) med velvillig økonomisk støtte fra Wisti-Fonden. Folmer og Helle Wistis Fond for International Forståelse. Konferencen bragte danske grundtvigianere, kirkefolk og forskere i forbindelse med russiske grundtvigianere, højskolefolk, civilsamfundsrepræsentanter og forskere. Som med de sædvanlige konferencer blev de afviklet med simultantolkning. I forlængelse

af konferencerne blev der oprettet et internationalt Grundtvig-netværk med danske og russiske deltagere, som også var åbent for andre interesserede deltagere. Som noget helt særligt støttede den bevilgende fond også udgivelsen af en antologi (som e-bog) med de fleste af konferencernes indlæg omskrevet til artikler og optrykt både på forfatterens modersmål og i oversættelse til det modsatte sprog.

Antologien udkom på Dansk-Russisk Forenings Forlag, der blev stiftet i 2015 med det formål at udgive gratis e-bøger om russiske aktuelle og historiske forhold samt dansk-russiske forbindelser i den bredest mulige definition. Bøgerne blev udgivet som en del af Dansk-Russisk Forenings folkeoplysende virksomhed i perioden 2015-2017 med antologierne *Dansk-russiske mellemfolkelige kontakter før og nu* (2015), *Grundtvig og Rusland* (2017) og *Velkommen til den "kolde krig" – om Rusland og udenrigspolitikken* af samfundsdebattøren, skribenten og kommentatoren Søren Riishøj (tidl. MF for SF). Alle titlerne er fortsat gratis tilgængelige via Dansk-Russisk Forenings hjemmeside. Siden er der udkommet en fysisk bog i forbindelse med en udstilling om Andrej Sakharov, men det skal vi vende tilbage til i næste kapitel.

Landsforeningens opgaver har gennem de seneste årtier primært været defineret ved at have det overordnede ansvar for afviklingen af landsmøder, vedligeholdelse af hjemmesiden, gennemføre Ruslandskonferencerne og i perioden 2002-2019 blev det forsøgt hvert år, takket være fondsbevillinger, at gennemføre kulturudvekslingsprogrammer, hvor lokalafdelingerne af landsorganisation er blevet tilbudt et arrangement, som på den måde i løbet af en uges tid kunne turnere gennem landet.

Kulturudvekslingen havde ikke en fast form og bestod igennem årene af flere forskellige typer af tilbud.

På det kunstneriske område har der været deltagelse af folkemusikkvartetten Karavai-kvartetten, Paramon teatret fra Sankt Petersborg (der opførte deres udgave af H.C. Andersens fortælling *Lille Klaus og Store Klaus*), den ukrainske harmonika-virtuos Vadim Darmostuk, den moskovitiske konservatorieuddannede Duo Orpheus (som fremførte et udvalg af værker af klassiske russiske komponister fra det 19. og 20. århundrede), tidligere dansk sendelektor ved Moskvas Statsuniversitet Gudmund Bager (med et udvalg af russisk guitarpoesi af sange af Ivan Surikov, Aleksandr Sukhanov, Bulat Okudzjava, V. Abaz, Leonid Sergeev, Aleksander Dolskij med flere) og det danske operaduketeater bestående af aktivister fra den daværende Fyns-afdeling (som opførte uddrag af Petr Tjajkovskivs 1879 opera *Eugen Onegin* byggede på Aleksandr Pusjkins versroman af samme navn).

I et par omgange blev det forsøgt, om det var muligt at genoptage foreningens rejsevirksomhed som en del af kulturudvekslingstilbudet, men efter et par forgæves forsøg måtte det desværre opgives, da der ikke var tilstrækkelig tilmelding.

Igennem årene var det også muligt at sende en række (dansksprogede) russiske og danske foredragsholdere rundt i landet. I to omgange blev den russiske sociolog Maxim Tevelev inviteret på foredragsturne, hvor han fik mulighed for at tage temperaturen på det russiske samfund i begyndelsen af 2000-tallet, Rikke Helms

holdt foredrag om opbygningen af Det Danske Kulturinstitut i Sankt Petersborg og sit indtryk af russisk kulturliv, Michael Hertof gav sin aktuelle vurdering af den russiske-georgiske krig, Søren Ildved fortalte om de store sovjetiske filminstruktører, ligesom den daværende landsformand Karsten Fledelius ofte stillede sig til rådighed som foredragsholder, hvad enten han skulle foredrage om den ortodokse kirkes samfundsindflydelse, den ideologiske baggrund for Putins politik eller med eksempler gennemgå den russiske filmindustri hovedværker og udvikling fra den tidlige sovjet-tid til det post-sovjetiske Rusland.

På trods af det høje aktivitetsniveau gennem årene, som ovenstående gennemgang giver et indtryk af, fortsatte medlemstilbagegangen efter årtusindeskiftet. Karsten Fledelius blev ny landsformand i 2005, hvor antallet af afdelinger var svundet betydeligt ind. På landsmødet i 2009 tog landskasserer Sven Møller Jensen initiativ til at indlede en strukturel reformproces af foreningens organisation med spørgsmålet ”hvor mange skal lede hvor få?”. Resultatet af processen var, at der ved et ekstraordinært landsmøde i Odense i 2010 blev foretaget en omlægelse af landsforeningens ledelsesstruktur, så hovedbestyrelsen og forretningsudvalget blev lagt sammen til en Landsledelse, der bestod af den landsmødevalgte landsformand og ditto landskasserer, mens de fem resterende afdelinger (der meget passende geografisk allerede befandt sig i hver sin af de fem regioner, der var blevet skabt efter nedlæggelsen af amterne) hver indstillede en kandidat til Landsledelsen, som landsmødet i sin egen-skab af Landsforeningens øverste myndighed godkendte.

Konstruktionen med en ledelse på syv personer viste sig siden at være meget dynamisk og konstruktiv. Foruden at varetage de landsforeningsopgaver, der er beskrevet ovenfor, gav det mulighed for at virke til inspiration for afdelingernes muligheder og virksomhed på tværs af regioner, og for at der kunne være den frie og åbne debat (som adskiller sig fra begrebet ”diskussion” ved, at man lytter til modparten i stedet for at søge at råbe så højt, at man er sikker på ikke at kunne høre, hvad andre svarer), som var blevet italesat som et grundfundament ved kongressen i 1992, og som nu for alvor kom til sin ret og gav rum til mange drøftelser om udviklingen i Rusland, netop uden at det blev et krav, at der skulle opnås én bestemt konsensus om tingene.

Særligt med udviklingen fra omkring 2014 med den russiske invasion og annektering af Krim kom denne meningsfrihedsmodel for alvor til at stå sin prøve – både i og udenfor Landsledelsen.

KAPITEL 4

Med Krim og krig i horisonten

Dette kapitel handler i høj grad om, hvad det vil sige at befinde sig i en situation, hvor man skal drive en forening for bilaterale relationer i en international situation, hvor det land, hvis historie, sprog, kultur og samfundsforhold er genstandsfeltet for foreningens interesse og virkeområde, har placeret sig selv i opposition til del af verden, man selv er en del af. Der findes et begreb, der kaldes ”den konstituerende anden”, som defineres som ”den man identificerer sig negativt i forhold til”. Som den førende danske ruslandsforsker, Flemming Splidsboel, redegjorde for, på en af de af foreningen organiserede Ruslandskonferencer, så var den konstituerende anden for Jeltsins Rusland Sovjetunionen, men for Putins Rusland blev det med tiden ”Vesten”. Blandt hans argumenter og største kritikpunkter var NATO-udvidelsen i det østlige Centraleuropa. Bortset fra det besynderlige i at mene at kunne frakende selvstændige lande og regeringer retten til selv at vælge deres egne udenrigspolitiske linie, og hvilke alliancer de sikkerhedspolitisk ønsker at indgå i, er det her værd at bemærke sig, at uanset hvad Putin og andre russiske politikere, journalister og meningsdannere så ofte hævder, så har såvel Gorbatsjov (adskillige gange) såvel som hans tolk (i sine for et par år siden udgivne erindringer) afvist, at der i forbindelse med 4+2 forhandlingerne om Tysklands genforening skulle være blevet afgivet et løfte om, at der ikke ville kunne blive tale om en fremtid ig NATO-udvidelse mod øst. Ifølge tolken afviste den amerikanske udenrigsminister James Baker det som en fuldkommen absurd tanke at kunne afgive et sådant løfte, og det blev pure afvist så meget som at lade emnet kom me med ved forhandlingsbordet. Det er således ikke korrekt, at det skulle være blevet afgivet eller skulle kunne udgøre en legitim begrundelse for, at russiske sikkerhedsinteresser dermed skulle være blevet truet i en sådan grad, at det på nogen måde kan legitimere den russiske invasion af Ukraine, hverken i 2014 eller 2022.

Derimod forsøger Vladimir Putin at vende tilbage til den europæiske multipolære verdensorden, der eksisterede før 1914, hvor stormagterne havde påtaget sig en form for udvidede rettigheder til at opnå sine udenrigspolitiske mål med både diplomatiske og militære midler.

Som vi så i det foregående kapitel, så indeholdt den nye sociale kontrakt en nationalistisk fortælling om en konflikt med et kollektivt Vesten og eksistensen af en særlig slavisk og ortodoks kristen verden, hvor Rusland havde ret til at indtage den ledende rolle.

I den forbindelse kan det have værdi at se på, hvordan Ukraine i henhold til folkeretten blev en selvstændig nation, og hvilke multilaterale og bilaterale ratificerede traktater, der er blevet indgået med garantier for Ukraines selvstændighed, territoriale integritet og internationale grænsers uforanderlighed, og hvordan Putins historiefortællinger står i modstrid hertil.

I marts 1991 blev der afholdt en folkeafstemning i Sovjetunionen om dens statsdannelse fortsatte beståen. Vælgerne skulle tage stilling til følgende spørgsmål: ”Finder De det uundgåeligt at bevare USSR som en fornyet føderation af lige suveræne republikker med fuldstændig garanterede menneskerettigheder og friheder for alle nationaliteter?”. Ifølge det officielle valgresultat stemte 77,8% for. Men samme dag skulle vælgerne i den ukrainske sovjetrepublik tage stilling til et andet spørgsmål; om ukrainsk lovgivning skulle have forrang i sovjetrepublikken fremfor sovjetisk føderal lovgivning. Her stemte 81,7% for. Hvilket uægtelig sætter det første valgresultat i perspektiv. Det fejlslagne augustkup accelererede opløsningsprocessen. Ukraine erklærede sig uafhængigt. Ved en ny folkeafstemning den 1. december 1991 stemte 92,3% for uafhængigheden. Det skal i den forbindelse særligt bemærkes, at også på Krim var der flertal for uafhængighed som en del af en ny ukrainsk statsdannelse, og at på landsplan stemte et flertal af de russisksprogede vælgere også for ukrainsk uafhængighed.

Da Sovjetunionen gik i opløsning, blev Ukraine verdens tredje største atomvåbenmagt, men efter pres fra blandt andre USA og med en ukrainsk præsident, som aktivt arbejdede for at slippe af med dem, afgav Ukraine frivilligt sine atomvåben til Rusland. Aftalen er kendt som Budapest memorandaet og blev underskrevet ved en OSCE-konference den 5. december 1994, hvor de fem daværende atomvåbenmagter (USA, Storbritannien, Frankrig, Kina og Rusland) til gengæld for det frivillige ukrainske farvel til våbnene anerkendte Ukraines suverænitet og eksisterende grænser.

Den 31. maj 1997 blev der underskrevet den bilaterale russisk-ukrainske ”Traktat for venskab, samarbejde og partnerskab”, hvori parterne under henvisning til FN-pagten og Helsingfors-slutakten bekræftede modpartens grænser, territoriale integritet samt afgav et løfte om ikke at ville lægge territorium til militære aggressioner rettet mod modparten.

I 2004 underskrev præsident Putin en lov, der ratificerede den ukrainsk-russiske statsgrænsetraktat af 2003, hvor grænserne mellem de to tidligere sovjetrepublikker blev anerkendt som statsgrænsen mellem de to nu selvstændige lande

Det kan altså konkluderes, at der findes en samling af internationale traktater, der entydigt bekræftede, at grænserne mellem Rusland og Ukraine lå fast, at det var blevet anerkendt af begge parter, at der var tale om to selvstændige lande, og at Putin som præsident selv havde underskrevet en af de bilaterale aftaler.

Ikke desto mindre indsatte den russiske statsmagt i 2014 væbnede styrker på Krim og i det østlige Ukraine i det, der kun kan betegnes som en invasion og efterfølgende folkeretsstridig annektering efter en såkaldt ”folkeafstemning”, der ikke på nogen måde kan betegnes som fri. Ikke alene har den britiske sikkerhedsanalytiker Jakob

Hauter i sit hovedværk om 2014 invasionen til fulde dokumenteret den russiske stats entydige rolle i og eneansvar for invasion, men også den russiske militærblogger Igor Girkin (Strelkov), har i et pralende interview til den russiske avis *Zavtra* fra 2014 bekræftet og forklaret både sin rolle både i iværksættelsen af kamphandlinger i Donetsk og Lugansk regionerne og afholdelsen af fupfolkeafstemningerne.

Mens krigen fortsatte i sin lavintensiv fase, udgav Putin to artikler, der hver på afgørende vis understregede hans hensigter om at genoprette Rusland som en stormagt gennem erobringen af territorium, og at det var Ukraine, der stod for tur.

I 2020 fik han offentliggjort en artikel på det ruslandsforstående netmedie *The National Interest*. Temaet for artiklen var en statsautoriseret udlægning af Anden Verdenskrigs historie. Der blev således argumenteret for, at det alene var Sovjetunionen, der vandt krigen og redede menneskeheden fra Hitler. Vestlige politikere og historikere prøvede at feje München-aftalen ind under gulvtæppet, selvom det udelukkende var den aftales indgåelse, som tvang Sovjet til at indgå Molotov-Ribbentrop traktaten. Videre hed det, at millioner af sovjetborgere ofrede deres liv i krigen for verdens fred, men at Sovjetunionen og siden Rusland kun havde oplevet utak herfor, selvom det rettelig burde give Rusland krav på at få anerkendt en form for stormagtsstatus i f.eks. FN som tak for den sovjetiske sejr. Artiklen er ikke kun interessant som et eksempel på den anden sociale kontrakts nationalistiske historiefortælling, fordi det undervejs blev hævdet, at det havde været legitimt for USSR at besætte og inkorporere De Baltiske Lande i Sovjetunionen, eller fordi den gentog den gamle sovjetiske skrøne om, at Polen selv havde fremprovokeret det nazityske angreb på landet, hvorfor de sovjetiske væbnede styrker måtte rykke ind for at beskytte nationale mindretal (Katyn-massakren blev til gengæld ikke nævnt med et ord). Men også fordi den viser, i hvor høj grad mindet om sejren i Anden Verdenskrig – eller Den Store Fædrelandskrig, som den kaldes på russisk – (med rette) spiller for den almindelige russer (også selvom der ikke er så mange veteraner fra krigen tilbage), hvordan statsmagten har kuppet fortælling om sejren til at bruge den i sit systembevarende projekt, og hvordan begrebet fascisme, takket være netop erindringen om sejren over den reelt eksisterende fascisme i 1945, bliver brugt til af de russiske magthavere til at legitimere invasionen og fuldskalakrigen i Rusland.

Sidstnævnte kom til udtryk, da Vladimir Putin den 12. juli 2021 lod offentliggøre et essay på det russiske præsidentembedes hjemmeside. Det tog udgangspunktet i fortællingen om det fælles urhjem, Kievskaja Rus. Putin hævder følgende: Ukraine er ikke et selvstændigt folkeslag, men etnisk set en del af et fælles russisk, hviderussisk, ukrainsk folk. Ukrainsk er ikke et selvstændigt sprog, men en dialekt af et fællesslavisk-russisk sprog. Ukraine er ikke et selvstændigt land, fordi det senest med Perejaslav-traktaten af 1654 anerkendte den russiske zars overhøjhed. Bolsjevikkerne delte uden nogen ret ud af russisk territorium. Rusland er blevet bestjålet. Ukraine har ikke en legitim regering, fordi opstanden på Maidan i 2014 var ulovlig, derfor var den efterfølgende ukrainske regering også ulovlig, og derfor gælder ingen af de multi- eller bilaterale aftaler, Rusland har indgået med Ukraine. Det (såkaldte) fascistiske Ukraine er i lommen på USA og EU og planlægger en eller anden form for angreb på Rusland. Summa summarum: Rusland bliver igen udsat for en fascistisk trussel, som den

man overvandt i Den Store Fædrelandskrig, og derfor har Rusland et legitimt grundlag for eller ligefrem ret til at gennemføre et præventivt angreb. Alt militærpersonel fik ordre til at læse Putins essay, der må opfattes som det ideologiske grundlag for de russiske krigshandlinger.

Som vi ved fulgte siden i februar 2022 den russiske fuldskalainvasion af Ukraine med tilhørende voldsomme overgreb på den ukrainske civilbefolkning og en række fupfolkeafstemninger i til lejligheden oprettede fuprepublikker i strid med den Genevekonvention, Rusland selv har ratificeret.

Den russiske fuldskalainvasion kan udelukkende forstås som et forsøg på et *land grab* som en del af en større plan om at genoprette et stormagtsrusland (som politikerne Putin har italesat i sine udsagn siden 1990'erne) og derigennem sikre, at Rusland på ny får en ledende rolle at spille i en multipolær verdensorden – uanset prisen i tabt anseelse, prestige og eksport, eller det kan betyde et sammenbrud af et fredens Europa byggende på multilateralt samarbejde gennem frivillig afgivelse af suverænitet og anerkendelse af endegyldigt fastlagte statsgrænser til gengæld for mindretalsbeskyttelseslovgivning.

På det grundlag er det ikke russofobi, som de russiske statsmedier og deres vestlige apologeter ellers påstår, at udtrykke en kritik af den russiske invasion af Ukraine, men et nødvendigt forsvar af det folkeretlige grundlag Europa blev genopbygget på efter afslutningen på den sidste verdenskrig, og som derfor også giver civilsamfundsorganisationer en særlig forpligtigelse til at tage stilling.

For foreningen fik den russiske invasion og efterfølgende annektering af Krim og siden krigen i de østligste ukrainske regioner i første omgang ikke den store betydning for den daglige virksomhed.

Der var på det tidspunkt 5 lokalafdelinger. Københavnsafdelingen fortsatte det folkeoplysende arbejde med særlig vægt på foredragsvirksomheden, hvilket indebar en underforstået arbejdsdeling med det russiske kulturinstitut som varetog den kulturelle udfoldelse, særligt blandt herboende russere, og aftenskoleundervisning i russisk som fremmedsprog. På Sydsjælland stod de folkeoplysende foredrag om især samfundssaktuelle russiske indenrigs-, udenrigs- og sikkerhedspolitiske emner også højt på dagsordenen kombineret, som vi har set, med en interesse for kulturelle emner såsom Grundtvig-netværket og gennem ruslandskonferencerne i provinsen noget af den mest ihærdige indsats for at nå ud til eleverne på de mellemlange ungdomsuddannelser. I Odense var der ligeledes fokus på folkeoplysende foredrag, sociale arrangementer og en interesse for kulturelle indslag, når lejligheden bød sig. I Aarhus var den første afdeling efter 1992 blevet ekskluderet grundet økonomiske uregelmæssigheder, og en ny afdeling blev stiftet med Sonja Haugaard Christensen som drivende kraft og med en særlig interesse for filosofi og miljøspørgsmål. I Aalborg betød en medlemsprofil med mange blandede dansk-russiske ægteskaber, at der var et særligt fokus på sociale arrangementer. Gennem årene var der i Landsledelsen konsensus om at opfatte forskellighederne i lokalafdelingernes sammensætning, interesseområder og aktivitets-

prioriteter som en organisatorisk styrke.

Derimod kom det på to områder til at stå klart, at holdningerne både internt i foreningen og ved offentlige arrangementer var blevet skærpet. Eksternt kom det til udtryk ved Ruslandskonferencerne, som med undtagelsen af 100 året for de russiske revolutioner beskæftigede sig med den mere kritiske internationale situation, som også var blevet italesat i forhold til relationen mellem Rusland og ”Vesten”. Hvor 2014 konferencen havde overskriften ”Godt naboskab og samarbejde på tværs af grænser”, fandt konferencen i 2015 sted med følgende spørgsmål i det overordnede tema ”Ruslands rolle i verdenssamfundet: På vej mod gensidig tillid eller mistillid?”, mens det i 2016 ved konferencen med overskriften ”Danmark, Rusland og Arktis” blev overvejet, om krigen i Ukraine havde en spillovereffekt i forhold til det arktiske område, og 2018 konferencen gentog spørgsmålet om ”Rusland og vesten – konfrontation eller diplomati?”. Den sidste konference i 2019 før pandemien afprøvede endnu engang mulighederne for mellemstatsligt, handelsmæssige og civilsamfundssamarbejde, og selvom den i øvrigt meget vellykkede og velbesøgte konference bar overskriften ”Danmark, Rusland og mulighederne for samarbejde i Europa”, stod det klart, at fjendebillederne og modsætningsforholdene i Europa blev trukket stadig skarpere op. Desværre gjorde pandemien, at det i de kommende år ikke var muligt at følge op med yderligere konferencer, der kunne drøfte disse spørgsmål om modsætningsforhold og særligt civilsamfundets mulige rolle i at medvirke til en fredeligere løsning.

For det andet kunne der blandt medlemmerne internt i organisationen spores en mere udtalt uenighed om, at hvordan Ruslands udenrigspolitiske handlinger skulle tolkes. Hvor foreningen, som vi har set, frem til 1991 havde støttet de sovjetiske militære eventyr i Finland, Polen, Baltikum, Ungarn, Tjekkoslaviet, Afghanistan og Polen, var der blev et udtrykt en noget vag kritik i et internt nyhedsbrev om augustkuppet i 1991 (men selv de få vage formuleringer var nok til at nogle medlemmer meldte sig ud, fordi de ikke mente, man på nogen måde kunne tillade sig at kritisere nogen som helst forhold ved Sovjet), betød paradigmeskiftet i 1992, at foreningen kunne tage mere selvstændig stilling. Viljen til første gang at benytte sig af den mulighed fremkom i forbindelse med krigen i Tjetjenien, hvor der fra foreningens side blev fremsat en kritik af den russiske fremfærd, hvilket i en periode kølgede forholdet til den russiske ambassade, der ikke havde været vant til eller forventet, at en sådan kritik kunne fremkomme fra den side.

I forbindelse med udviklingen på Krim i 2014, blev der på landsforeningens årsmøde fremsat ønske om at udsende en kritisk udtalelse om de russiske handlinger. Der opstod en ophedet debat, der viste, at et flertal af de delegerede mente, at foreningen fortsat skulle have mulighed for at kunne forholde og udtale sig frit og selvstændigt om udviklinger i forbindelse med Rusland, mens et mindretal mente, at foreningen skulle påtage sig sin gamle venskabsforeningsrolle og støtte den russiske politik og acceptere de officielle forklaringer på handlingerne. Resultatet blev, at tidsplanen skred, og det blev overdraget til Landsledelsen at formulere en udtalelse om foreningens syn på spørgsmålet, hvilket med stor forsinkelse resulterede i et noget vagt udsagn.

Asger Pedersens død og valget Erik Insula til ny Københavnsformand betød, at italesættelsen af denne uenighed blev endnu tydeligere, og det blev stadig sværere at fastholde, at Dansk-Russisk Forening skulle være en organisation, hvor meningsforskelle, så længe der blev holdt en sober tone, var velkomne, og at der skulle være ”højt til loftet og længere til døren”, som det var blevet formuleret flere gange. I stedet var der en brydning mellem to holdninger; enten at foreningen skulle være et rum for dem, der interesserede sig for Ruslands sprog, kultur, historie og samfundsforhold med fastholdelse af ikke længere pr. automatik at ville underordne sig et udenlandsk magtsinteresser, eller at den skulle vende tilbage til at være en klassisk venskabsforbindelse, som fulgte den russiske udenrigspropagandas linie om at sidestille eller nedskrive enhver kritik af den russiske stats handlinger som russofobi.

Resultatet blev, at Erik Insula efter betydelig intern uenighed i bestyrelsen for Københavnsafdelingen valgte at udtræde af foreningen og stifte sin egen organisation, der var en form for hybrid mellem en forening og et fællesskab på et socialt medie. Man kan naturligvis mene, at denne organisationsform er interessant, fordi den peger frem imod den udviklingen, de sociale medier har bragt med sig, at foreningsdannelse er begyndt at forandre sig fra at danne en forening med vedtægter, bestyrelser og generalforsamlinger til at blive handlingsorienterede fællesskaber centreret omkring en side på et socialt medie, der finder anvendelse til især eksternt (men også nogen intern) kommunikation, hvor den formelle foreningsdannelse i bedste fald er en sekundær handling, men selvom dette kan være et interessant træk at følge, skal vi her nøjes med at koncentrere os om, at en gennemgang af opslagene hos Erik Insulas såkaldte dialogforum viser, at der var tale om et ønske at skruetiden tilbage til venskabsforeningen med dens strøm af floskler og gensidig ukritisk monolog uden refleksioner, og som med den russisk-ukrainske krig har udviklet sig til en rendyrket pro-russisk propagandakanal af en forblindet ideologibaseret loyalitetsfølelse.

Den næste udfordring, som ramte Dansk-Russisk Forening, var corona-pandemien, som medførte, hvilket var tilfældet i hele civilsamfundet, at planlagte aktiviteter måtte indstilles og udskydes. For foreningen var det i den givne situation væsentligt at fastholde en form for aktivitet. Landsledelsen tog på den baggrund flere initiativer. Der blev iværksat en omfattende indsats for at bringe anmeldelser af nyere dansksprogede udgivelser om Rusland og russiske spørgsmål på hjemmesiden (hvor de fortsat er tilgængelige) for at oplyse medlemmerne og andre interesserede, hvilken mulighed der også var for at få tiden til at gå under nedlukningerne af samfundet. Efter flere vellykkede landsledelsesmøder gennemført via online mødeplatforme, blev det besluttet, at også Dansk-Russisk Forening skulle gribe den mulighed, som den teknologiske udvikling havde muliggjort, og som mange civilsamfundsorganisationer lærte at anvende i den periode, at afvikle onlinemøder som webinarer. Resultatet blev en foredragsserie af webinarer for foreningens medlemmer på tværs af landet med emner som den ortodokse kristendoms forhold til Skandinavien, den røde hærs tilstedeværelse på Bornholm og Peter den Store.

Da pandemien syntes at være overstået, og det igen ville være muligt at mødes, hvorved foreningens planlagte fysiske mødeaktiviteter syntes at kunne genoptages, ramte den russiske fuldskalainvasion Ukraine. Det fik en række konsekvenser.

Allerede den 22. februar 2022 fra tidligt om morgenen begyndte denne forfatters telefon at kime. I den anden ende var der på skift en række journalister, som muligvis mest ringede, fordi landsformanden ikke tog sin telefon. Journalisterne ringede ikke for at få en eller anden form for ”ekspertudtalelse” eller vurdering af situationen omkring invasionen. Derimod ringede de, fordi de alene ud fra foreningens navn, logo og dermed uden at have sat sig ind i foreningens grundlag siden 1992 forventede så at sige at komme i kontakt med nogle, som måtte forventes at støtte den russiske fuldskalainvasion, og at der ville være en god, muligvis forargende historie. Det viste, at budskabet om foreningens holdningsskifte uanset alle aktiviteterne og de offentlige udtalelser gennem årene ikke var nået ud til pressen / en bredere offentlighed. Det blev for nogle journalister en bedre historie, at forfatteren til dette skrift allerede før fuldskalainvasionen havde besluttet, at hvis den fandt sted, måtte det betyde, at han måtte melde sig ud, fordi det arbejde, foreningen gennem årene havde gjort både for folkeoplysende arbejde og mellemfolkelig dialog ved at erindre russerne og andre europæere om, at Rusland er en del af Europa, havde været forgæves og dermed spildt. Dermed måtte en udmeldelse af foreningen være den klareste måde at markere sin afstandtagen og afsky for den russiske erobrerkrig, og hvor støtten til den ukrainske frihedskamp ikke syntes foreneligt med et medlemskab af foreningen, når det blev sat i relation til pressens og offentlighedens umiddelbare perception af foreningen, men han understregede samtidig i flere interviews, at det, at det måtte være op til andre at vælge, som de nu måtte vælge at vælge

Samtidig var forfatteren til disse linier også lokalformand for foreningens fynske lokalafdeling. Her havde også næstformanden modtaget en række nærgående opringer fra journalister, der havde haft samme forudindtagede forventning til foreningens standpunkter. Ingen i bestyrelsen eller lokalafdelingen i øvrigt ønskede at blive sat i forbindelse med den russiske krigsindsats. Desværre blev det i den resterende forening opfattet som en afstandtagen til denne, men det var ikke det, der var tilfældet, det var derimod et ønske om, at ikke at blive bragt i sin situation, hvor ens holdninger til en invasion, som man tog utvetydigt afstand fra, ville blive opfattet forudindtaget. Da ingen således ønskede at fortsætte afdelingen med et bestyrelsesansvar, blev det i henhold til afdelingens vedtægter på to på hinanden følgende generalforsamlinger, efter at der indledningsvist var blevet spurgt ud i lokalet, om nogle ville overtage bestyrelsesansvaret (hvilket ikke var tilfældet), besluttet at opløse afdelingen. Medlemmerne af lokalafdelingen understregede i deres udsagn på generalforsamlingerne, at det ikke var russerne eller de russisksprogede, man havde noget imod, og det kom til udtryk ved, at en kreds besluttede at fortsætte med at mødes på et uformelt plan for at dyrke deres fælles interesse, men uden de snærende bånd, der kunne ligge i et foreningsnavn eller i en formaliseret foreningsstruktur, og at foreningens stærkt begrænsede formue i henhold til vedtægternes bestemmelser om, at de skulle gå til et beslægtet formål, blev overgivet til en russisk lørdagsskole i Odense, hvor det samlende element for eleverne var deres modersmål og ikke deres statsborgerskab.

De fire øvrige lokalafdelinger valgte at fortsætte arbejdet. Fra Aalborgs side blev det fastslået, at det var det sociale element ved foreningssamværet som primært et samlingspunkt for de blandede ægteskaber, der var det bærende element i det videre arbejde. I København, Sydsjælland og Aarhus blev det besluttet at fortsætte med arbejdet. I den forbindelse er det måske særligt vigtigt at bemærke sig, hvordan afdelingen i Aarhus klart (f.eks. på alle deres trykte materialer) har markeret, at afdelingsbestyrelsen tager skarpt afstand til den russiske invasion af Ukraine.

Foreningens Landsledelse udsendte allerede den 25. februar nedenstående pressemeddelelse, hvor man tog klart afstand fra invasionen:

” Det er med bestyrtelse og sorg, at vi i Dansk-Russisk Forening har fulgt den seneste udvikling i det østlige Europa, kulminerende i en massiv invasion af Ukraine fra Ruslands side som stadig klarere sigter mod en erobring og besættelse af hele landet. Det er noget som vi ikke har set i Europa siden Sovjetunionens besættelse af Tjekkosllovakiet i 1968. Som en forening, hvis formål er at styrke det kulturelle, økonomiske og miljømæssige samarbejde mellem danskere og russere og den mellempoplelige forståelse mellem de to folk, er den seneste udvikling noget af det værste, der kunne ske. Præsident Putin har lanceret et angreb på et naboland, som udgør et eklatant brud på internationale aftaler, fra FN-pagten af 1945 og Helsinki-aftalen af 1975 til Budapest-aftalen af 1994 og Minsk-aftalerne fra 2014. Vore tanker går naturligvis i første række til befolkningen i det ramte Ukraine, men også til de mange modige russiske demonstranter, som i byer både i europæisk og asiatisk Rusland trodser demonstrationsforbudet [sic!], negligerer arrestationerne og protesterer mod deres lands angreb på et næsten forsvarsløst naboland, af hvilket Rusland allerede kontrollerer store områder i øst. Ansvar for angrebet ligger klart hos Ruslands politiske ledelse, ikke hos den almindelige russer, hvad enten hun eller han bor indenfor eller udenfor Rusland. En autoritær præsident har ledt sit land ud på en farlig vej, som kan koste mange også russiske liv. Ud over den direkte skade på det ukrainske samfund og virkningerne af sanktionerne på levevilkårene i Rusland vil krigen skabe udbredt og dyb uvilje og mistillid ikke blot til den russiske stat, men også til russerne som folk, i hele verden. Men mange, mange russere er lige så chokerede og vrede som vi er, i Danmark og i Dansk-Russisk Forening. Vi er af den overbevisning, at den autoritære russiske ledelse bringer skam over den russiske nation ved at angribe en fredelig og militært underlegen broderation, som tilbage i 1994 opgav sine atomvåben i tillid til, at ingen ville true dens nyvundne selvstændighed. Derfor er det vigtigt at understrege, at Dansk-Russisk Forening ikke er en venskabsforening mellem Danmark og Rusland som stater, men en uafhængig civilsamfundsorganisation af Ruslandsinteresserede til oplysning om russisk kultur og samfundsliv i Danmark og til fremme af forståelsen mellem vore to folk, som hidtil har levet fredeligt med hinanden som naboer gennem mere end 1000 år, og hvor der også i dag er mange blandede ægteskaber. Disse bånd skal ikke rives over af Ruslands aktuelle leder, som 30 år efter

den frivillige opløsning af Sovjet forsøger at skruer udviklingen tilbage til Sovjetmagts dage, godt nok under et andet flag, men med de samme metoder. Den umiddelbare konsekvens er, at de to konferencer på Christiansborg, som foreningen i samarbejde med andre danske civilsamfundsorganisationer skulle have afholdt i 2020 og 2021, men måtte udskydes pga. pandemien til hhv. 17. marts og 6. maj i år, vil blive gennemført med et andet indhold, som vil fokusere direkte på den aktuelle krig, dens baggrund og dens konsekvenser for det internationale samfund. Det er på tide at vise vores medfølelse og solidaritet med alle ukrainere og russere, som vender sig imod disse uværdige voldshandlinger og brud på den internationale retsorden, vi alle er forpligtede på i kraft af vores medlemskab af FN, OSCE og Europarådet. Man kunne som Dansk-Russisk Forening i den aktuelle situation vælge at lukke foreningen ned, som det skete med Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen. Men Dansk-Russisk Forening adskiller sig fra Landsforeningen ved at være en rent mellemfolkelig, helt uafhængig medlemsfinansieret organisation, som primært satser på oplysning om Rusland i Danmark og om Danmark i Rusland, kulturudveksling mellem folkene og det personlige møde mellem mennesker, ikke diplomati og politik. I denne absurde og kritiske situation er det de berørte mennesker, russere og danskere såvel som ukrainere og alle andre, der står i fokus for os. Derfor anser jeg det for vigtigt, at både landsledelsen og de 5 regionale afdelinger af Dansk-Russisk Forening fortsætter deres virksomhed og især gør den folkeoplysende del af foreningens formål til en højt prioriteret pligt. Gennem vore foredrag, konferencer og andre arrangementer skal vi sørge for, at både vores medlemmer og andre bliver alsidigt orienteret om hvad der sker – og får mulighed for at drøfte det. Det er vigtigere end nogensinde – intet skal være mørkelagt! På Dansk-Russisk Forenings landsledelses og egne vegne

Karsten Fledelius, landsformand”

En pressemeddelelse af denne karakter og med det indhold betød naturligvis også, at enhver form for samarbejde med det officielle Rusland måtte afbrydes. Da der gennem flere år ikke havde været nogen kontakt til den russiske ambassade, var det til at overkomme. Mere problematisk forholdt det sig til det russiske kulturhus i Vester Voldgade, hvor lokalafdelingen siden 1992 fortsat havde fået lov at låne lokaler til at afholde sine foredragsarrangementer. Efter Asger Pedersens død var situationen omkring den fortsatte mulighed for at anvende lokalerne usikker. Resultatet af sonderingerne blev indgåelsen af en mere formaliseret samarbejdsaftale mellem Rossotrudnitsjestvo (der længe havde været hæmmet i sin virksomhed af, at den både skulle være et samlingspunkt for den russiske diaspora i Skandinavien, og samtidig søge at få en dansksproget offentlighed i tale gennem sine kulturdiplomatiske virksomhed, hvilket hurtigt viste sig at være uforenelige opgaver), som det gamle VOKS/SSOD nu blev forkortet til om fortsat vilje til dialog, samarbejde og muligheden for at låne lokaler til afvikling af folkeoplysende arrangementer om Rusland, selvom direktionen i huset ikke altid var lige tilfredse med valget af foredragsholdere med en kritisk holdning overfor den russiske udenrigs- og sikkerhedspolitiske linie. I tiden op til krigen havde

foreningen i samarbejde med sin partnerskabskreds og økonomisk støtte fra Wistifonden fået mulighed for at oversætte og udvikle en udstilling, oprindeligt fremstillet af Sakharov-Centret i Moskva, om den sovjetiske fysiker, demokrati- og menneskerettighedsforkæmper Andrej Sakharov i anledning af 100 året for hans fødsel. Hensigten var, at der skulle være tale om en vandreudstilling, der skulle nå rundt i landet, men efter fuldskalainvasionen strandede udstillingens roll-ups i Det Russiske Hus, hvor der kort forinden havde været fernisering på den. Heldigvis lykkedes det foreningen at redde den ud af et hus, der blev drevet af en organisation, som stod på EU's sanktionsliste, og som en følge deraf fik indefrosset sine midler og efterhånden måtte indstille sine offentlige aktiviteter. Men på det tidspunkt havde afdelingen af egen drift allerede fundet nye lokaler. Udstillingen har siden været vist i Aalborg og Aarhus.

Også i forhold til de allerede på grund af pandemien flere gange udsatte Ruslands-konferencer fik den russiske krigsførelse stor indflydelse. En længe planlagt konference med overskriften ”Danmark, Rusland og FN’s verdensmål i Østersøregionen” blev aflyst og i stedet for blev der planlagt og afviklet en konference under overskriften ”EU, Rusland og Ukraine efter Ruslands overfald”, der sprogligt brød med tidligere konferencer gennem anvendelsen af engelsk som konferencensprog, men – mere væsentligt – klart markerede foreningens afstandtagen til den russiske krigsførelse. Året efter blev denne konference fuldt op af en ny under temaet ”One Year of Russia’s Invasion of Ukraine: The Future of ‘The Common European House’?”, hvor man som udenforstående observatør kunne glæde sig over den pro-ukrainske holdning, de skarpe analyser og overvejelserne om perspektiverne for, om der engang i fremtiden ville kunne opstå et demokratisk Rusland, om end man også måtte ærgre sig over, at den gamle mistolkning af, hvad Gorbatjov egentlig havde ment med sit udsagn om et fælleseuropæisk hus, stadig syntes at blive holdt i live.

EFTERSKRIFT

”Det er svært at spå—især om fremtiden”

Ovenstående citat tilskrives som regel den danske multikunstner Storm P, og det er ikke helt usandt. Og selvom denne forfatter ikke skal begive sig af med at forsøge at agere spådomskunstner, så skal denne afslutning ikke bruges til en kort opsummering af skriftets indhold, men mere til at fremsætte nogle overvejelser om, hvilke udfordringer foreningen står overfor, og hvordan det kan være, at det kan forholde sig sådan.

For at nærme sig en besvarelse af det spørgsmål, kan man med fordel læse det interview med slavisten Eigil Steffensen, der blev bragt i foreningens jubilæumsskrift i forbindelse med 75-års jubilæet i 1999, hvori Steffensen med få ord får redegjort klart for sine bekymringer både i forhold til foreningens image og det fremtidige Ruslands udenrigspolitik.

For at starte med det sidste, så udtalte han, at:

”Det er vanskeligt i disse år at blive inspireret af Rusland. Desværre. Vi bærer i Vesten selv en del af skylden. Vi har været tilbøjelige til at sige, at russerne er som os andre, bare vi slipper af med bolsjevikkerne. Så enkelt er det ikke. Man kan ikke skifte folket ud. Hele den sociale struktur i landet ændrer sig ikke på een gang. Russernes særlige kendetegn er blandt andet tålsomheden, som er et produkt af en bestemt historisk og kultur udvikling inden for rammerne af et autokrati /.../ Rusland har heller ikke haft en renæssance, hvor man i et vist omfang løsgjorde sig fra kirken og dens dogmer, og først og fremmest har russerne ikke haft en reformation /.../ Bolsjevismen har i den forbindelse egentlig blot været en moderne variation af noget tidligere”.

Og i lyset heraf giver hans pessimisme om foreningens fremtidsperspektiver også mening, når han udtalte, at:

”[O]g så har en del mennesker nok den fornemmelse, at det fortsat er gamle bolsjevikker, som driver værket”.

Hvis vi tager udgangspunkt i disse udsagn og samtidig påtænker, hvordan foreningen oprindeligt blev startet af nogle kredse, der netop så den ideologiske og partipolitiske

forpligtelse til at støtte Sovjetrusland, bedrive sovjetisk kulturdiplomati samt bevidst og ukritisk at søge at fremme sovjetiske budskaber og holdninger overfor en dansk offentlig som den primære begrundelse for og årsag til at starte foreningen op – også i dens tidligste inkarnationer, og at dette primat stod i centrum for al virksomheden, selv når der var tale om, hvad der normalt ville blive opfattet som rent kulturelle eller underholdningsmæssige aktiviteter. Så viser det, hvor stor og vanskelig opgave, det har været at ville forandre foreningens image, da den ikke længere var bundet ideologiske bånd til danske partiinteresser eller udenlandske statsinteresser, men aktivt transformerede sig til en forening for folkeoplysning, det frie ord og debat samt ikke mindst en vilje og evne til selvstændig og uafhængig stillingtagen til den internationale situation. Dette kommer klarest til udtryk ved den offentlige meningsdannelse opfattelse af foreningen, da Rusland med sin fuldskalainvasion af Ukraine bragte Europa ud i den største krise siden 1939 (dels fordi Den Kolde Krig var en overraskende fredelig og stabil periode i Europas historie, dels fordi de jugoslaviske borgerkrige ikke på samme måde var en trussel mod Europas stabilitet, perspektiv for en fredelig udvikling og sammenhængskraft).

Det er det, der er udgangspunktet for de udfordringer Dansk-Russisk Forening og dens Landsledelse med foreningens første kvindelige formand, Anne Hedeager Krag (valgt på landsmødet i 2022) står overfor. For eksempel har foreningens navn og ikonografi givet en række umiddelbare associationer i offentligheden, som stemmer dårligt overens med foreningens virksomhed og offentlige udtalelser. Foreningen har den betydelige udfordring, som også mange andre foreninger i det danske civilsamfund kæmper med i disse år, gennemsnitsalderen hos medlemmerne og vanskelighederne ved at tiltrække en ny generation af medlemmer, da det ikke længere opfattes som naturligt at melde sig ind i foreningerne, men snarere at ”eventshoppe” der, hvor der synes at foregå noget interessant og relevant. Set udefra bør det føre til overvejelser om aktivitetsformer og deres tiltrækningskraft.

I så fald bør det ske som en del af et større hele. Denne gennemgang af Dansk-Russisk Forenings historie viser mere end noget andet, at foreningen gennem sine 100 år har været i stand til at transformere, tilpasse og udvikle sig. Der er mere end noget andet brug for, at det gentager sig. At foreningen genovervejer sit navn, sit logo, sit formål, sine vedtægter, sine virksomhedsformer og valgene af brug af kanaler til at gennemføre aktiviteterne.

Samtidig med udgivelsen af dette jubilæumsskrift afholder Dansk-Russisk Forening en 100-års jubilæumskonference, hvor netop spørgsmålet om fremtidsperspektiverne takket være panelets internationale sammensætning kan drøftes i et transnationalt perspektiv, der muligvis kan tjene til inspiration, for en sådan transformation, som naturligvis beholder en form for tilknytning til det primære genstandsfelt for interessen (russiske forhold – hvordan de så end måtte udvikle sig til at blive på den anden side af den igangværende russisk-ukrainske krig), men samtidig er tvunget til at distancere sig i udseende og indhold fra sin fortid og den opfattelse af foreningen, denne fortid har resulteret i. Det vides derfor ikke i skrivende stund, hvad resultaterne af konferen-

cen måtte blive, eller om foreningen vil evne en sådan transformation for at kunne fremtidssikre sig. For det må i det mindste ligge fast, at der uanset udfaldet af krigen i Ukraine også i fremtiden vil være behov for en folkelig interesse for udviklingen i det østligste af Europas slaviske lande.

Dansk-Russisk Forenings 13 formænd.

1. **Georg Bolgann** (1924-1936). Sekretær i Hovedstadens Brugsforening.
2. **Ejnar Thomassen** (1936-1938). Oversætter og forfatter.
3. **N.K. Johansen** (1938-1940). Kommunalærer.
4. **Albert Olsen** (1940-1949). Professor. (Billede 1).
5. **Alfred Jensen** (1949-1950). Tidligere minister. (Billede 2).
6. **Jørgen Jørgensen** (1950-1964). Professor, dr.phil. (Billede 3).
7. **Carl Thomsen** (1964-1966). Stadsbibliotekar.
8. **Alfred Jensen** (1966-1968). Tidligere minister. (Billede 2).
9. **Allan Fridericia** (1968-1974). Scenograf og ballethistoriker.
10. **Hermod Lannung** (1974-1996). Landsretssagfører. (Billede 4).
11. **Bernhard Tastesen** (1996-2001). Tidligere MF. (Billede 5).
12. **Kjeld Aakjær** (2001-2005). Intl. rådgiver i LO, (Billede 6).
13. **Karsten Fledelius** (2005-2022). Universitetslektor. (Billede 7).
14. **Anne Hedeager Krag** (2022-). Forfatter, mag.art. (Billede 8).

Dansk-Russisk Forening

Dette hæfte og denne e-bog er udgivet af Dansk-Russisk Forenings Forlag. Dansk-Russisk Forening er stiftet i april 1924 og er verdens ældste, stadig eksisterende forening for bilaterale, mellemfolkelige relationer. Foreningens formål er som en levende og aktiv forening ved folkeoplysende og kulturel virksomhed at fastholde og udvikle samarbejdet mellem de to landes befolkninger, samt virke for fred, demokrati og menneskerettigheder. Foreningen opfylder sit formål ved at oplyse om det kulturelle, økonomiske, sociale og samfundsmæssige liv i Rusland samt om Ruslands udenrigspolitik og historie. DRF har en afdeling i 4 af Danmarks 5 regioner. Afdelingerne organiserer foredrag, koncerter og andre arrangementer for at oplyse om ovennævnte formål. Siden 1989 har DRF årligt arrangeret en Ruslandskonference, som regel på Christiansborg. På foreningens hjemmeside kan man læse mere om foreningen, virksomheden, konferencerne og medlemskab (www.dkrus.dk).

Kim Frederichsen er ph.d. i russiske sprogbaserede områdestudier, uafhængig forsker, forfatter, foredragsholder, redaktør og kritiker. Hans forskning og formidling beskæftiger sig i særlig grad med dansk-russiske relationer fra store nordiske krig og frem til i dag, Den Kolde Krig, kulturdiplomati og ideologier i det 20. århundrede. Han er bestyrelsesmedlem i FN-forbundet, den transnationale borgertænkertank Europe Dialogue, medlem af den rådgivende gruppe i Den danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder, arbejdende suppleant i koordinationskomiteen for Østersø NGO Netværk, Danmark og anmelderredatør ved tidsskriftet *Arbejderhistorie*. Han har skrevet faglitterære artikler og bøger, der er udkommet i Danmark, Tyskland og Rusland.